

НАУКАТА И ВЪСПИТАНИЕТО

НАЧАЛАТА НА ЧЕЛОВЪЧЕСКИЙ ЖИВОТЪ.

ОТЪ

Петъръ К. Дановъ.

„Милостъ и истина ся срѣщнахж:
Правда и миръ ся цалувнахж.
Истина отъ земята ще прозябне:
И правда отъ небето ще надникне.“

ЧАСТЪ I.

ФОТОТИПНО ИЗДАНИЕ
ИЗДАВА "УРАНИЯ"

ВАРНА.

Печатница на К. Николовъ

1896 г.

НАУКАТА И ВЪСПИТАНИЕТО

НАЧАЛАТА НА ЧЕЛОВЪЧЕСКИЙ ЖИВОТЪ.

ОТЪ

Петъръ К. Дановъ.

„Милостъ и истина ся срѣщнахж:
Правда и миръ ся цалувнахж.
Истина отъ земята ще прозябне:
И правда отъ небето ще надникне.“

ЧАСТЪ I.

ВАРНА.

Печатница на К. Николовъ

1896 г.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

Chicago, Ill.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PHYSICS DEPARTMENT
5712 S. DICKINSON ST.
CHICAGO, ILL.

1951

3

ОБЩО ВЪВЕДЕНИЕ:

ДВЪ ВЛИЯНИЯ.

Свѣтътъ, въ който живѣемъ и сжществуваме по необходимостъ на своята природа, е пълень съ тайни.

На всѣка стжпка нашия растящъ умственъ животъ срѣща безбройно число явления, които се различаватъ по видъ, родъ и степенъ.

Тѣзи явления произвождатъ хиляди впечатлѣния и усѣщения въ джлбочинитѣ на душата, и побуждатъ ума въ дѣятелностъ съ всичкитѣ му сили и способности да дири извора на причинитѣ и да открие законитѣ подъ които се извършватъ, а така сжщо да отгадае и тѣхното значение, което тѣ съдържатъ за неговото щастие и дългоденствие.

Безъ всѣко колебание, всички тия тайни феномени, проявления и загатки се управляватъ отъ опрѣдѣленни закони, и се произвождатъ отъ извѣстни естественни сили положени да постигнатъ нѣкаква цѣль въ мировий свѣтъ; къмъ която цѣлийтъ чловѣчески родъ се стрѣми още несъзнателно.

Но по кой пжтъ, умътъ ще може да постигне и разрѣши своята задача възложена нему отъ самото му явление на земното кълбо? Отговора на това питане е: — Само посрѣдствомъ неговата съзирцающа и наблюдающа сила, и способността му да разбира и проумѣва всичко що му се прѣдставя да учи.

Знанието се е указало на чловѣка отъ самото начало, като едничкото срѣдство, съ което да си послужи въ постиганието на тази цѣль. То е било първото качество, което дало умственъ характеръ и първенство на

неговътъ животъ. То е било първото орждие въ ржката на человѣка, съ помощта на което да се подвизава и бори противъ природнитѣ сили; първийтъ наставникъ да го учи какъ да прѣодолява и побѣждава всичкитѣ прѣпятствия и мжчнотии поставени на пжтя му.

Но прѣди всичко, умственниятъ животъ е ималъ нужда да се подготви по единъ разуменъ и правиленъ начинъ.

Необходими сж били, постоянни упражнениа, и постоянни възприимания и усвоявания на истински начала.

Това обаче, не е могло да се постигне по никои други по добъръ пжтъ, освѣнъ по пжтя на възпитание-то. Самата нужда на человѣческото естество е указало, на тази необходима храна, която е била единственниятъ елементъ за спазванието душевний организмъ отъ рас-капване.

Подъ неговата могща сила и влияние, душевниятъ животъ приема опрѣдѣленъ характеръ на духовна дѣятелность. Умственитѣ сили и способности получаватъ правилно направление и упжтване, къмъ постигание задачата на человѣческиятъ животъ.

А тази задача се е състояла въ неговото подига-ние и избавление отъ властѣта на невѣжеството, и отъ робството на природнитѣ стихии, гдѣто той е билъ тлас-канъ и изнуряванъ за хиляди години подъ този тѣжъкъ товаръ.

Та даже и днесъ, той не е още свободенъ.

Природниятъ свѣтъ по всѣкой начинъ е съдѣйстви-валъ за отклоняванието на неговитѣ благородни побуж-дения и стрѣмления. Поставенъ въ тѣсна свръзка съ нискитѣ наклонности на своето първоначално покварено естество, той често пжти се е прѣдавалъ на природнитѣ си влечения да бжде отвличанъ на далечъ отъ истин-ското поприще на своето призвание; не веднжжъ, той е продавалъ своята свобода, не веднжжъ той е ставалъ свинопасецъ, както блудний синъ.

За хиляди и хиляди години, той е билъ продаденъ робъ и поклоникъ на природния свѣтъ. Раболѣпствувалъ е прѣдъ силитѣ на управляющитѣ, молилъ се е на при-родата, принасялъ ѝ жертви и всесожения по всѣкой

начинъ, и то само да придобие нейната милостъ и благоволение. Но неговитѣ молитви и неговитѣ всеожения и пожертвувания сж оставали ялови безъ да принесжтъ каква годѣ полза.

Природата, която поетитѣ велегласно сж е възспѣвали и украсявали съ хубостъ и добродѣтель, не се е интересувала да знае за дѣтинскитѣ мисли и желания на чловѣка. Необходимостта изисквала щото той самъ да се заинтересува за своето бжджще, и самъ да почне да го приготвява отъ условията и материалитѣ въ ржка. Всички други мечти сж били празни, порядкътъ на природата е билъ неизменяемъ. Дали чловѣкъ билъ гладенъ, или жаденъ, слабъ или страждующъ, боленъ или умирающъ, Това е било все едно за нея. Тя хладнокрѣвно го е посрѣщала и испровождала вѣнъ отъ своето владение. И колко често пжти той е бивалъ ограбванъ и лишаванъ отъ всичко, що му било най мило и драго?

Горчивата опитность, която чловѣческата душа постоянно испитвала отъ лишението на сжществената храна, и отъ която естеството ѝ е имало нужда всѣкой денъ, се явява въ сърдцето и ума на древнитѣ поети и мждреци, които сж възгласявали истината въ слѣдующитѣ думи:

„Не викали мудростта? И не издавали, разумътъ гласътъ си? Глупави! придобийте остроумие и вий безумни, придобийте разумливо сърдце, послушайте, защото езикътъ ми ще говори изящни нѣща.“ Елате яждте отъ хлѣба ми и пийте отъ виното, което размѣсихъ. Оставете глупостта и бждѣте живи. Ходѣте въ пжтя на разума.“

Чловѣкъ не е можалъ да остане слѣпъ за винжги, къмъ тази истина. Необходимо е било за него да се пробуди отъ съна на невѣжеството, нуждата на неговата духовна природа го е заставлявала да мисли за своето бжджще, да се стрѣми и развива въ пжтя на истинското знание. Рано или късно, той трѣбвало да съзнае, че помощта за неговото избавление, нѣма да дойде отъ никждѣ другадѣ, освѣнъ отъ самия неговъ родъ. Неговата надѣжда трѣбвало да бжде обърната къмъ великийтъ духъ, който е живѣлъ въ душата му и който

дѣйствително притежавалъ балзама на неговата рана и философскитѣ камѣкъ на неговата сполука.

Онази мисълъ, която е послужила да вдѣхни въ душата на челоуѣка великата надѣжда, че има исходенъ пѣтъ отъ безисходното положение, отбѣлѣзва велика епоха въ неговия животъ. Тази пѣтеводителна звѣзда, която го повела къмъ обетованата земя, му показала истината съ окото на вѣрата, че голѣми промѣненія има да ставатъ въ по-последнитѣ дни на земята.

Самата природа, която днесъ го притѣсняява, плаши и застрашава, съ своитѣ тайнственни феномени, съ шумнитѣ си явления отъ гърмежи, трѣсъци, свѣткавици, привожда въ него всѣко чувство да трепери въ боязнь и лоши прѣдчувствія, и да прѣкланя колѣнитѣ си, като робъ прѣдъ нозѣтѣ на своятъ жестокъ господаръ. Даже и тази природа ще видоизмѣни своето поведение спрѣмо него, и тя ще покаже свѣтлото лице на своето естество, ще почне да му служи и пригождава, като нежна майка, и да му приготвява всичко, отъ което има нужда.

Всичко това ще се изпълни, когато той почне да разбира езика на природата, своята майка и да слуша заповѣдитѣ ѿ, и добритѣ ѿ съвѣти.

Врѣмето да се изпълни това пророчество е наближило. Ний сме почти въ началото на пролѣтъта. — Благовѣстието хлопа вече прѣдъ нашитѣ врата.

Но прѣди челоуѣкъ да влѣзне въ новата земя, къмъ която духътъ го ржководи за да получи своето наслѣдствие и свобода, като пълновъзрастенъ, той трѣбва да научи първитѣ начала и закони на истинскитѣ животъ. Именно: да обуздава природнитѣ си наклоности, да владѣе животинскитѣ си влечения и страсти, да искорени отъ себе си всички себелюбиви желанія и стрѣмления, извора на всичко зло въ частнитѣ и общественния животъ, и по тоя начинъ да може да приеме законитѣ и началата на разума, висшето естество и да почне да упражнява онѣзи сили и способности на умо-разумното знание, които ще му дажатъ ключа на истинския успѣхъ.

Тѣ ще го въведатъ въ царството на оня миръ, въ когото умътъ намира най-високото си призвание да употреби природнитѣ сили, като основа за своето духовно

въздигане отъ положението на единъ рабъ и слуга, до положението на господаръ и владѣтель въ царството ѱ.

Тогава чловѣкътъ трѣбва да съзнае, че той не е само плѣтъ, кръвъ и косми, но е воля, надарена съ умъ и душа!

Но по кой пѣтъ, и по кой начинъ чловѣчеството ще може да постигне и осѣществи всички тия обѣщания и блага? Отговаряме. — Съ помощта на науката и възпитанието. Този отговоръ може би ще повдигне недоразумение у нѣкои умове па даже и ще ги съблазни съ мисълта, че това е блуждающа химера.

Навѣрно, тѣ ще ни посочѣтъ за прѣвъ примѣръ: нашето отечество, съ своитѣ си заведения; училищнитѣ ни учреждения, съ тѣхнитѣ учители и ученици;

Нашата дипломация, съ своитѣ си министри, законоведци, сѣдии, чиновници и водители; Нашата интелигенция, съ своитѣ образованни младежи отъ всичкитѣ разрѣди на общественния строй, И слѣдъ това ще кажѣтъ, оправдавате ли сега вашитѣ думи? Облагородило ли ги е образованието? Попитай обществото, и то ще ти каже цѣлата истина. Това, което ни се навежда е вѣрно, но трѣбва ли отъ това да заключиме, че образованието е причина на злото у насъ? Може би това да ни се вижда истинно до нейдѣ си, нъ ний не можеме да допусваме такова едно заключение, което не почива на никакви основи. Намъ ни е извѣстно, че болеститѣ и разитѣ въ органическия свѣтъ не произлизатъ отъ здравословнитѣ условия на хигиеническитѣ закони, а напротивъ, отъ неиспълнение на тия закони, които самата органическа природа ни диктува.

Този фактъ ще ни доведе къмъ по право и ясно разбиране на този важенъ въпросъ. На сѣщитѣ основания; порокътъ и нечестието не произлѣзватъ, нито пакъ се развиватъ отъ образованието, но сѣ слѣдствия и резултати отъ поквареното естество на изродица чловѣчески сѣщества, на които ума и душата сѣ заразени съ холерически мисли и желаня.

На такива челолѣци, колкото много и колкото добро образование и да имъ дадеме, ако тѣхното естество не се измѣни по духъ, тѣ ще си спазѣтъ сѣщия старъ

нравъ. Че въ това има истина може да се види и отъ народната поговорка, която казва, „че вълкътъ по лѣсно промѣнява космитѣ си, отколкото нрава си.“ Има дълбока причина лѣжаща вътрѣ въ естеството на чловѣка за това странно явление, което науката нарича: „Хиеридитарностъ“ (наслѣдственостъ). Жестокъ природенъ законъ дѣйствително, но все таки истиненъ.

Такива опасни чловѣчески микроби, въ което и да е общество, горѣ долу образовано, рано или късно ще сж узнажтъ отъ общийтъ духъ, който ще ги истика вънъ отъ здравиятъ организмъ на социалний строй. Този социаленъ строй на здравия организмъ по естество не може за дълго време да търпи растройство и анархия въ себе си. Това правило е общъ неизмѣняемъ законъ на природата. Единъ организмъ, какъвто и да е той, спорѣдъ този законъ, трѣбва или да изхвърли отъ себе си лошитѣ вещества и зародиши, или да прѣстане да съществува като такъвъ. Едно отъ двѣтъ. Тази е естественната причина, която заставлява всѣкой добро-съвѣстенъ чловѣкъ да се пази отъ гибелнитѣ влияния и да отбѣгва лошитѣ злодѣяния.

Животътъ е тъй устроенъ, щото всѣко дѣло, каквото и да е то, приема своята заплата спорѣдъ вътрѣшното си достойнство. Това е едничкото върховно мѣрило. Но подобавали и на насъ хора съ просвѣтени умове да храниме онази изтъркана мисълъ, както проститѣ и невѣжи, — че свѣтътъ ще се свърши отъ учението и ученитѣ? може ли да се прѣдполага, че въ това има каква годѣ истина? Дѣйствително, свършакътъ на свѣта ще дойде, но на кой свѣтъ? Ето въпросътъ. — Ще кажемъ, но нека се неплашимъ отъ отговора: свършака е на свѣта на заблудението, на неправдата, на беззаконието; свѣта на стариятъ грѣшенъ Адамъ трѣбва да погине и умрѣ безвъзвратно, а продължението на новия свѣтъ, свѣта на добродѣтелята, трѣбва да вирѣе и прѣбждва въ вѣкъ.

Нашиятъ прѣдметъ обаче, разгледанъ по дълбоко, ще докаже, че у насъ владѣе невѣжество придружено съ лоши навици и пороци, страсти и желания злѣ подквасени и наклонени отъ егоистическото образование, цѣльта на което е да експлоатира живота на другитѣ

за своя облага. Става ясно тогава, че у насъ истински-тѣ начала на науката сж едвамъ хванали коренъ. Въспитанието си е едвамъ въ пеленитѣ, неговѣтъ гласъ се чува едвамъ, като на пелиначе дѣтс, Неговото благородно влияние едвамъ се усѣща отъ затѣплитѣ ни сърдца отъ порока.

Може да ни се възрази пакъ, и да ни се наведжтъ други примѣри за по-силенъ доводъ, като напр. Англия и Америка. И да ни се посочжтъ голѣмитѣ недостатъци и злини, които владѣятъ и въ тия образовани държави. Това не го отричаме. Признаваме тази горчива истина, но и този доводъ принадлежи на софистическата философия, която като общо правило не гледа истината въ лицето, но въ гърба. Нима лошото положение и състояние въ тѣхъ е причинено отъ науката и образованието? Ако нѣкой може да ни освѣтли по-добрѣ върху този въпросъ, той ще бжде вторий Жанъ-Жакъ Русо. Ний ще кажемъ на кратко само това, че въ Англия и Америка, гдѣто науката и възпитанието сж хванали подълбоко коренъ, и гдѣто прѣдразсждѣцитѣ сж изгубили своето срѣдне-вѣковно влияние, въ тѣхъ днесъ се е развила по разумна и челолюбива свобода, въздигнали сж се по-вече благотворителни общества и учреждения, има по-голѣмъ интересъ въ всенародното подобрене. — Общественното имъ мнѣние сѣди на по-твърда основа. — Поставено е по високо отъ управлението. Порокътъ не се прекрива, нито пѣкъ похвалява и защищава. Тамъ се употребяватъ всевъзможни срѣдства и начини за искореняванието и прѣмахванието на злото. И то не отъ правителството, а отъ самото общество, което е силата и двигателтъ на всички благородни прѣобразования.

Въ тия държави, различни челолюбиви общества и дружества харчжтъ ежегодно голѣми сумми, и правжтъ всевъзможни себепожертвувания за просвѣщенiето и духовното повдигание на беднитѣ класи. Това свидѣтелствува статистиката. Тукъ има една необорима истина, че подъ влиянието на благороднитѣ сили на живота и неговитѣ благи духовни побуждения, тѣзи хора сж почнали по дълбоко да съзнаватъ своята длъжностъ

спрѣмо другитѣ, и спрѣмо изискванията на великиятъ Биологически законъ.

Науката е подигнала своятъ гласъ въ полза на тази истина. Тя ни е оѣдомила съ неоторими доказателства, че този законъ царува на всякъдѣ въ мировий свѣтъ. Отъ прилаганието на условията и началата, които той диктува въ живота, зависи здравословността на коя да е органическа дѣятелностъ.

А да облѣкж чистата смисълъ на този законъ въ простъ езикъ, ще изразж слѣдующата мисълъ: „Добрийтъ животъ и благоденствие на твоя, на твоя ближень, сж необходимо условие, както за него, така сжщо и за твоя добъръ животъ и твоео благосъстояние.“ Това е една физиологическа истина, която никои просвѣтенъ чловѣкъ не отрича. Кой е онзи, който незнае, че отъ правилното работение на функциитѣ и отъ доброто състояние на органитѣ ни, зависи общото здравие и дългоденствие на тѣлото? Малка една болка въ който и да е членъ на тѣлото, изведнжжъ се отражава върху цѣлия ни организмъ и нарушава мирътъ и спокойствието на живота ни. Нима, това което е истина за физиологическия животъ, не ще ли бжде тѣй сжщо истинно и за социалнийтъ животъ? Не е ли сжщия естественъ законъ, който и въ единия и въ другия случай диктува сжщитѣ първоначални условия? Да, безъ всѣко сжмнѣние, той е сжщия природенъ законъ, приложенъ въ по широка смисълъ.

Онова, което е необходимо за здравнето на тѣлото, е тѣй сжщо необходимо за благоденствието на обществото. Отъ основнитѣ принципи на този неизмѣняемъ биологически законъ зависи нашето бжджще щастие или нещастие. Разбира се, като сме съпричастници на единъ общъ организмъ, и членове отъ една и сжща фамилия, ний неможемъ да избѣгнемъ послѣдствията, които слѣдватъ отъ общото ни поведение, за зло или добро. Добрия ни, или лошия ни характеръ ще отрази своето влияние неизбежно върху общественното здравие и състояние. Не само това, но още ще остави неизгладимъ отпечатъкъ върху бжджщето поколение. Зародишитѣ на доброто или злото ще сж прѣнесжтъ отъ единъ родъ

въ другий, посрѣдствомъ кръвта на живота. По такъвъ начинъ ще станжтъ сѣмена на почвата за бжджщата жетва. Кой отъ тѣзи сѣменни зародиши ще успѣжтъ да развижтъ своитѣ качества, ще зависи твърдѣ много отъ външнитѣ и вжтрѣшнитѣ условия на социалниятъ строй, и до голѣма степенъ, отъ волята на челоуѣка, да въсприеме, кой и да е отъ тѣхъ въ организма на душата си, и да имъ даде мѣсто да вирѣжтъ и растжтъ свободно. Въсприети и загнуздени веднжжъ по този начинъ, тѣ очакватъ вече благоприятнитѣ моменти да проевжтъ вжтрѣшната си природна дѣятелностъ. Въ това естествено прѣдрасположение на волята да храни лошитѣ зародиши и желаня въ душата си, лѣжи една отъ най-голѣмитѣ опасности за просвѣщението.

Влечени постоянно отъ вжтрѣшни пориви на грубата си природа, ний често пжти избираме онѣзи начала за нашъ идеалъ, и онѣзи прѣдмети за наша цѣль, които по естество влекжтъ слѣдъ себе си най лошитѣ и гибелни резултати за духовното ни въздигание, т. е. въздигание, което заключава цѣлиятъ ни душевенъ животъ, а не частъ отъ него, както това най често се разбира отъ извѣстенъ класъ мислители. Тази истина се потвърждава отъ историята на челоуѣческия напрѣдъкъ. Въ всѣкой вѣкъ, духътъ на просвѣщението е ималъ да се расправя и бори съ заблуждението, лжжата, измамата, неправдата, порокътъ и безаконието.

Види-се челоуѣческото сърдце по природа по-вече е расположено къмъ тия нѣща, отъ колкото къмъ нѣщата на истината, добродѣтелята, правдата, челоуѣколюбието и благочестието. Това се доказва отъ факта, че по причина на изопаченитѣ си понятия за живота, ний постоянно се отвращаваме отъ истината и отъ нейнитѣ изисквания. Постоянно отхвърляме нейнитѣ условия и слѣдователно постоянно страдаме за своето упорство. Какви ли не злини и нещастия не сж ни постигали за този ни единственъ грѣхъ. Всичко сме готови да жертвуваме въ този свѣтъ, само да не приемемъ истината. Странно явление! цѣльта на живота ни е тъмно опрѣдѣлена. Скитаеме се още изъ мрака на свѣтовниятъ вихъръ,

Господствующитѣ мотиви и днесъ още сж: Илюзитѣ на славата, сластолюбието, егоизмътъ и жаждата за златото. Мотиви много добри за пълзящитѣ, но не и за чловѣка, сжществото на разума. Лудостта да се покланяме на златни телета както старитѣ езически народи, не ни е оставило още. То се разбира, че свѣтътъ мѣни постоянно свойтъ образъ. Идолослужението е взело другъ видъ и форма, но се таки въ тѣхъ нѣма животъ.

Разумътъ се е далъ на чловѣка не за друго, освѣнъ да го научи да дири истинскитѣ си нужди и интереси за своята душа, която се нуждае отъ здравословна храна, храна, която може да се придобие съ трудъ и постоянство въ доброто.

Лъжливата философия, която ни е ржководила и мамила съ своитѣ гладки учения, че не вреди какви срѣдства употрѣбяваме за постиганието на своитѣ желания. Цѣльта, която гонимъ ги оправдава. Езуйтско учение. Този пжтъ нѣма да изведе никого на добро бждще. Вѣрно е, че ний оправдаваме постжпкитѣ си отъ цѣльта. Но такава едно поведение, на кой и да е чловѣкъ, не може да се оправдае отъ мѣрилото на висшето добро. За благородни цѣли се изискватъ и благородни срѣдства. Този е общийтъ законъ, неизменяемия пжтъ на истината. Така работи и дѣйствува духътъ, когато произвожда и ражда нѣщо добро. „Спорѣдъ сѣмето и плодътъ“ казва поговорката. Не знаеме ли, че всичкитѣ благодѣтели и добродѣтели въ чловѣчеството сж се родили и произлезли отъ добри и благородни майки? за тѣхъ сж се дали най святитѣ жертви. Имали нѣкой да успорва това? Нека ни докаже противното. —

„Майки, Майки иска Франция,“ казва Наполеонъ великий. Но тѣзи майки, не сж създавани безъ добродѣтель.

За да се постигне великата цѣль на живота ни, необходимо е да живѣемъ, като чловѣци, като братя и сестри произлезли отъ единъ и сжщъ баща, свързани съ тѣсната свръска на любовта.

Сега ако всѣкой единъ изпомежду ни, така се ржководи и се вджхнувява отъ това начало, и така изпълня изискванията на този великъ законъ, той непременно ще произведе сжщитѣ резултати и ще принесе сжщитѣ

благии плодове: на миръ, благоденствие, успѣхъ и духовно просвѣщение и въздигание.

Подъ такива условия, животътъ ни ще развие онѣзи благородни чувства и качества, въ които добродѣтелята и истината, ще се отражаватъ като въ огледало.

Духътъ ни, тогаѳа ще има такава съвършенна среда, като свѣтлообразниятъ етеръ, която ще ни открива посрѣдствомъ своитѣ вълнения, хубостъта и величието на една жива вселенна, която се простира прѣдъ ума ни.

Единъ мировъ свѣтъ, който е пълень съ биението пулса на вѣчния животъ, въ когото се въздигаме, и постоянно оживотворяваме.

Отъ фактитѣ на ржка, длъжни сме да приемемъ по начало истината, че науката и възпитанието сж два отъ необходимитѣ елементи за сближаванието и развиванието на народитѣ и обществата. Посрѣдствомъ тѣхъ трѣбва да очакваме своето освобождение; отъ мрака на невѣжеството и отъ робството на природниятъ грѣхъ, вроденото себелюбие, което е всяло всичкитѣ злини и нещастия въ този земень животъ.

Този порокъ, спорѣдъ Дарвиновата теория. „Еволюция,“ е останалъ отъ грубото естество на человѣка, когато той е минавалъ прѣзъ епохата на своето физиологическо и физическо развитие. Когато борбата за себесъхранение и борбата за животъ, сж били на върха на своята епогея, когато всичкитѣ други человѣчески благородни качества и способности сж били дълбоко заровени и занемарени подъ игото на тая владѣйюща сила. Че въ това показание има истина, не иска и доказателство. Не трѣбва да ходимъ твърдѣ надалечъ за да се убѣдимъ въ истиностъта на тази мисълъ. Въ нашето естество още тлѣжтъ: Хитростъта на лисицата, лукавството на змията, ненаситностъта на зкулата, свирѣпостъта на тигъра и звѣрството на горилата. То е взело хиляди години на человѣческиятъ духъ и умъ, само да се извлекжтъ отъ подъ това бремене. Колко хиляди и милиони невинни жертви сж се изисквали да се прѣнесжтъ, докато человѣкъ се доведе до онова по пълно съзнание на своето битие, че той има по свята длъж-

ность да върши въ този свѣтъ, че не се е родилъ само за да яде, пие и умира като животно, но да се усъвършенствува и заякчава съ сила и мощь, и посрѣдствомъ силата на разума въ идеята на миро-създанието, а посрѣдствомъ своя умъ сроденъ съ душата да се възвиси до понятието на нравственния свѣтъ. И да влезе въ духовното мирообразование, гдѣто истината и любовта вѣчно вълнуватъ и движатъ душата къмъ не излѣдимитѣ области на живота въ вселенната.

Но тукъ може да се подигне друго едно възражение, отъ нѣкой други мислители. — Възможно е казваме. Тѣ ще ни кажатъ слѣдующето: Добрѣ, като учите, че науката и възпитанието сж единственнитѣ срѣдства за въ бжджще, отъ които челоуѣчеството трѣбва да очаква своето спасение, тогава гдѣ оставяте вѣрата въ Бога и Религията, които прѣзъ толкова хиляди години сж водили челоуѣческиятъ родъ, и постоянно сж го учили въ изпълнението своята длъжностъ къмъ Бога и къмъ свойтъ ближенъ?

На това питане ще отговориме направо. Истината ще си е истина прѣзъ всичкитѣ вѣкове. Тя ще има сжщото влияние и сила въ душата ни, когато и да е, и кадѣто и да е, подъ какъвто видъ, форма и образъ и да ни се прѣдстави. Стига само, видѣтъ, формата и образа, да сж дѣйствителни прѣдставители, и сжщински въплощения на висшето добро.

Религията ще си стои тамъ, гдѣто си е била. А за въ бжджще, ако иска да има почитъ и влияние, тя е длъжна да промѣни своето настоящо наклонение. Има нужда да се съобрази съ научнитѣ истини, и да напусне старитѣ си нрави и обичаи, които по неведение е допуснала за свой частенъ интересъ, а не божий. Необходимо е да почне да учи истината, безъ никоя прѣправка. Истината, която просвѣщава и е съгласна съ цѣлостта на живота и разума, Живата истина, която облагородява и възвишава челоуѣческата душа въ добродѣтель.

Онази религия, която е образъ и прѣдставитель на живуция Богъ Еховъ, ще си държи сжщото мѣсто въ душата, което е имала отъ начало и до сега. Но при

всичко това, не трѣбва да хранимъ лъжливата мисълъ, както Израилскитѣ Фарисеи и Садудеи, които казвахъ: „Отца имаме Авраама.“ „И рече имъ“ Иоанъ: „Сторѣте прочее плодове достойни.“ „И не мислѣте да се оправдавате.“ „И тъй казвамъ ви, всѣко дърво, което не прави добъръ плодъ отсича се и въ огънь се хвърля.“

Този законъ е истинско мѣрило. Всѣко учение, всѣка система, всѣко устройство и постановление, които нѣматъ за върховна цѣль подобрението на духовния ни животъ, ще изчезнатъ прѣдъ сѣда на разума, както слама въ огъня.

Важно е да правимъ разлика помежду понятията за вѣра и религия.

Вѣрата е духовна способностъ, една отъ силитѣ на ума, която играе важна роль въ цѣлия животъ на човѣка, когато напротивъ, религията е душевно произведение, произтекающе отъ извѣстно настроеніе на душата, къмъ извѣстенъ прѣдметъ, отъ когото се прѣдлага да зависи нейния вътрѣшенъ миръ. Това религиозно произведение може да се мѣни, въ видъ, образъ и степенъ, спорѣдъ вътрѣшното ни умствено и духовно развитие и образование.

Отъ тази естествена причина произлиза разницата, че това което е религиозно за едного, е съвсѣмъ ирелигиозно за другиго. Единъ примѣръ. — Непогрѣшимостъта на папата, което е религиозно за католика, е до висша степенъ ирелигиозно за православния и протестанина. Навѣрно, това се потвърждава и отъ постояннитѣ стълкновения на самитѣ религиозни системи една съ друга. Разбира се, че всичко това проистича отъ разликата на убежденията у различнитѣ умове, които различно сѣ настроени и расположени. Това обстоятелство ни навожда къмъ дѣйствителната истина, да заключиме, че единъ и сѣщъ прѣдметъ може да се разглежда отъ различни точки и положения, които по естеството сѣ свързани съ интереси, които нѣматъ нищо общо съ самата сѣщностъ или субетанция на прѣдмета. Обаче тия частни интереси упражняватъ голѣмо влияние върху душевното ни настроеніе, и много пѣти ни заблуждаватъ и отклоняватъ отъ пѣтя на духовното ни просвѣ-

щение. Тогава става необходима нужда отъ наша страна, да испитваме всѣко религиозно произведение, дали има солта на истината, или не. И щомъ, като намѣриме, че му липсува тази соль, то е наша свята длъжностъ да го туримъ на страна, като чловѣческо заблуждение. истинската религия, трѣбва да очисти себе си отъ всичкитѣ си дрипели и парцали, които врѣмето въ миналото и ги е окачило по частни чловѣчески съображения. Въ свѣта нѣма вѣчни форми. Всичко се мѣни, съблича и прѣблича спорѣдъ вжтрѣшнитѣ си естествени нужди. Всичко расте и се развива съобразно съ онзи вѣченъ законъ на живота, който мѣни и прѣобразява всички нѣща въ природата, съгласно съ общата дѣятелностъ.

Нашия духовенъ характеръ се създава отъ истината и добродѣтелята, а не отъ лъжата и самооболщение-то. Не е какво мисли чловѣкъ за себе си, но какъвъ е на дѣло. Като общо правило чловѣцитѣ иматъ високи понятия за своето „его,“ но врѣмето ще прѣсѣй всички единъ по единъ, и ще произнесе своята прѣсжда за, или противъ. Ний сме създадени да мислиме и да правиме изборъ помежду нѣщата и да слѣдваме пжтя на здравето учение, а не да приемаме всичко за непогрѣшима истина, като да е излѣзла направо отъ Божиитѣ уста. Безъ всѣко сжмнение, Богъ говори истината, ала чловѣкъ по причина на своето паднало естество иде му отъ ржки да говори и двѣтѣ. Тукъ именно лѣжи една отъ опасноститѣ за успѣха на истинската религия.

Обаче това не е така съ вѣрата. Тази сила да душата посрѣдствомъ, която чловѣкътъ отъ самото начало на своето възраждане, е почналь да пита е любовь къмъ онова невидимо сжщество, създателя и подкрепителя на всичкий мировий свѣтъ; тази вѣра е вършела велики дѣла и добродѣтели. Тя е въодушевлявала негсвата душа; съ мисли свѣти, съ мисли велики, съ идеи възвишени, за доброто, за хубавото, за истинското. Тази вѣра и днесъ е, самиятъ мощенъ двигателъ, и въ науката и въспитанието. Тя е силата на любовта къмъ знанието на истината, която ни принуждава да се стремиме да дириме и испитваме всичко. Каква самоотверженостъ е почнала да се развива днесъ въ душата на

человѣчеството. Какви жертви се правѣтъ отъ всички благородни хора, само да ни се даде случай да видимъ лицето на онази дѣятелностъ, която лѣжи скрита въ дълбочинитѣ на природата, и каква радостъ ще изпълни душата и ума ни, когато само сполучимъ да надникнемъ въ домътъ ѝ? Да, велика и блага истина, свѣтлина на живота ни, която побужда и въодушевява ума ни и душата ни къмъ велики подвизи и стрѣмления.

Ний сме говорили вече доволно върху общия характеръ на прѣдмета. Обаче да бждемъ по ясни и вразумителни, въ по нататъшното третиране и разглеждане на тази тема, нека подигнемъ единъ важенъ въпросъ: **Що е наука? и що е възпитание?**

Този въпросъ е жизненъ; трѣбва да му се даде, какво годѣ мѣсто. Въ сжщностъ, въпросътъ прѣдставлява два процесса на двойка дѣятелностъ; вжтрѣ въ умственното и душевно мирообразование на человѣка. Тѣ изявяватъ характера на неговото сложно естество, което е заставено отъ върховнитѣ природни закони да дѣйствува и работи за подържане устройството и порядъка на вжтрѣшния си свѣтъ. Мислитѣ и желанията по сжщитѣ начала, както и въ физическия свѣтъ, се стрѣмѣтъ къмъ центъра на теготението т. е. къмъ началото на нѣщата. Това стрѣмление на мислитѣ и желанията, по сжщия законъ, както и въ веществения свѣтъ, произвожда дѣятелностъ, която се отбѣлѣзва съ постоянни акции и реакции отъ едно състояние въ друго, които сж причината за постояннитѣ промѣнения на умственната и душевна дѣятелностъ. Достоянството и качеството на тия вжтрѣшни влияния, създаватъ почвата за нашето здравословно развитие. Ако нашитѣ мисли и желания се побуждатъ отъ истински начала и се привличатъ отъ висши цѣли, то и слѣдствията отъ тази дѣятелностъ ще бжде благотворителна за ума и душата. Ако не това, то противното ще послѣдва.

Вжтрѣшната сила въ живота има за цѣль: уреждането на мислитѣ и желанията въ естеството на душата, и нейното правилно и истинско запознавание, съ нѣщата, прѣдметитѣ и силитѣ въ природата. Отъ това правилно разбиране зависи истинското ни просвѣщение.

Науката въ този случай е резултатъ отъ мисленіето и наблюдението на ума върху явлението на природата; а възпитанието е резултатъ отъ знанието и прилаганието на духовнитѣ естественни закони въ душевниятъ ни животъ. Възпитанието е необходимо, за истинското знание и истинскиятъ успѣхъ. То е тъй нужно, както — здравето тѣло за здравия умъ.

Образованието въ най широката си смисълъ, не е нищо друго, освѣнъ, процесъ на въплотяване, благородни мисли и добри желанія въ живота на чловѣка. Отъ това можемъ да сѣдимъ, че колкото повече такива елементи притѣжава единъ народъ, толкова той е по-образованъ и развитъ духовно; и колкото по малко има, толкова по долу стои въ ляствицата на своето духовно възраждане.

Прѣдметътъ — по естество има двоякъ характеръ: външенъ и вътрѣшенъ. Външниятъ характеръ съставлява физико-физиологическата страна, на умствения животъ; а вътрѣшниятъ характеръ съставлява Биолого-Психическата страна на умствено-душевния животъ.

За сега нека разгледаме само външния характеръ на прѣдмета: що е наука? гдѣ е полето и областта на нейната дѣятелность? каква е задачата ѝ за живота?

Нека хвърлимъ тогава единъ кратъкъ погледъ върху този въпросъ, съ важнитѣ му пунктове и точки.

Тогава, що е наука? — Подъ думата наука се разбира, обикновенно знание, знание на принципи или начала и причини; потвърдѣни истини и фактове. „Наука,“ казва Съръ У. Хамилтонъ (Sir W. Hamilton) „Похвала же на познания, имейки въ видъ на образъ, характера на логическа съвършенность, и въ видъ на прѣдметъ характера на сѣщинска истина.“ Въобщо думата наука се употрѣбява да означаи познания, които сѣ били придобити отъ дълго наблюдение и систематически наредени въ съгласие съ общитѣ закони на естеството, и направени достѣпни за всѣкиго; а особено такива познания, които се отнасятъ до физическия свѣтъ; неговитѣ феномени, природа, съставъ и силитѣ на веществото му, и качества и функциитѣ на живушитѣ клѣточни тижюси или тъкани. Думата наука се употрѣбява и въ по тѣсна

смисъл да означава, кой и да е клонъ отъ науката, като отдѣлно поле за ислѣдване, или прѣдметъ за изучаване, като напр: Науката на Астрономията, Химията, Геологията, Медицината и пр. Старитѣ гърци сж считали седемъ науки: Граматиката, Риториката, Музиката, Логиката, Аритметиката, Геометрията и Астрономията.

На тѣхъ не сж биле познати още отрасъците на модернитѣ естествени науки. Обаче, отъ тѣхно врѣме до сега, голѣми промѣнения и прѣобразования сж станали въ умственния и духовенъ животъ на чловѣка.

Науката съ почванието на новата християнска епоха, е направила гигански крачки както въ полето на Физиката, Химията, Геологията, Астрономията; тѣй сжщо и въ областта на Физиологията, Биологията, Анатомията, Психологията и Френологията.

Тя ни е открила неисчерпаемитѣ богатства на природата, отъ които вече се ползуваме. Знанието е дало ключа на ума, съ който да отваря различнитѣ стаи на това природно съкровище, въ което сж помѣстени всичкитѣ провизии, приготвени за всевъзможнитѣ нужди на чловѣческия животъ.

Науката е станала днесъ мощенъ двигателъ и спомогателна жизненна сила за напрѣдка и просвѣщението. Тя е станала вече преимущество и привелегия на всички, които ъж любѣтъ.

Този потикъ на чловѣческия духъ е спомогналъ на образованието да стане общо, а съ това наедно да тури край на грубото невѣжество. Ний сме почнали да гледаме умствено на свѣта съ друго око. — Езика на природата ни е станалъ по-общо понятенъ.

Науката вече стъ всѣкадѣ ни е озарила съ своята небесна свѣтлина. Физиката ни е запознала, съ законитѣ и силитѣ на физическия свѣтъ, Химията, съ съставътъ и елементитѣ на веществото, Геологията, съ миналото на земята, Астрономията, съ небеснитѣ тѣла и устройство на вселенната. Когато на другата страна, Физиологията ни е запознала, съ органитѣ и функциитѣ на чловѣческото тѣло, Биологията съ началото на органическиятъ му животъ, Анатомия съ устройството на тѣлото, Пси-

хологията съ относителното естество на душата, Френологията, съ способността на ума и характера на човека.

Человѣческиятъ мозъкъ не се вече сматра, като едно просто орѣдие, което умътъ употрѣбвява за каквото му скимне, но, че е сѣдалище на всичкитѣ душевни дарби и способности. Той е столицата, въ която засѣдаватъ всичкитѣ прѣдставители на душата, подъ прѣдсѣдателството на ума, който е главниятъ водителъ на общитѣ дѣла. Душата по всѣка вѣроятностъ, трѣбва да е облообразно кълбо отъ психическо жизненна сила, която приема своитѣ впечатления отъ всѣка частъ на своята безкрайно чувствителна повърхностъ, отъ която зависѣтъ мислитѣ до голѣма степенъ. Когато ума се прѣдставя да завзема мѣстото на една жизнено магнитна игляна трѣбица, на която върхътъ се движи и привлича съ неописуема бързина, къмъ всѣка точка на тази душевна вжтрѣшностъ, къмъ която различнитѣ впечатления и двигателни мисли се докосватъ. По този начинъ вжтрѣшнитѣ и вѣншни дѣйствия ту се приематъ, ту се прѣдаватъ отъ единъ центъръ въ другъ. Отъ една областъ на мировий свѣтъ къмъ друга.

Има нѣщо чудно дѣйствително въ природата. Този свѣтъ, когото гледаме и осѣщаме; науката ни казва, че е направенъ отъ малки кирпичи наречени — атоми. Тѣ сж толкова малки, щото едвамъ ли можемъ да си съставимъ какво годѣ понятие за тѣхното сжществуване. Казвани се, че въ главата на една металическа игла, която има два милиметра въ диаметра си, съдържа толкова много отъ тия малки частици, наречени — атоми, щото ако се заловѣхме да ги прѣброимъ, и ако отдѣляхме, всѣка секунда по хиляда милиона, то щѣше да ни вземе не по малко отъ двѣсте и петдесетъ хиляди години до като ги изброимъ.

Прѣдставѣте си сега, каква трѣбва да е онази велика сила, която е произвела, събрала и свързала всички тия дребни частици въ едно, и е образувала съ тѣхъ хиляди и милиони свѣтове, които е пуснала изъ пространството да се движѣтъ съ неописуема бързина около опрѣдѣлени центрове на тѣжестъта, не само това, а и да почне още да ги населява съ живуши и разумни

твари, които да се интересуватъ въ нейнитѣ работи, а при това и да се стараѣтъ по всѣкой начинъ да отгадаѣтъ нейната цѣль и намѣрение. Чудно е това дѣйстви-телно!

Закона, който е събудилъ и накаралъ челоуѣка да се подвизава и стрѣми въ пѣтя на образованието е са-мата необходима нужда на неговъ духъ, която произ-лиза отъ дѣйствиата на върховнитѣ жизненни закони на природата.

Челоуѣкъ е заставенъ да се стрѣми къмъ усъвър-шенствование, чрѣзъ постояненъ трудъ. Това може ли да бѣде другояче? Кой би работилъ тогава, и кой би се трудилъ, ако да не ни заставляваше гладътъ, тази вопиюща нужда на нашия органически животъ? Никой! И кой би си болилъ главата да мисли, и кой би се луталъ да вниква въ бѣдѣщето, ако да не ни застав-лявахъ различни сили и всевъзможни явления и събития, които проистичатъ отъ единъ свѣтъ, който стои много по горѣ въ своитѣ дѣствия отъ колкото природния? Никой! И кой би желалъ да се облече въ по-висшия ду-ховенъ животъ, ако да не сѣществувахъ онѣзи дълбоки подбудителни желанія въ душата да люби подобнитѣ си? Никой! То е великата нужда на умственния и ду-ховенъ животъ, които сѣ заставили челоуѣческия духъ да излезе вѣнъ отъ ограничената си животинска чурупка и да се залови да мисли и разсѣждава за бѣдѣщето.

Негова троеличенъ животъ го е подбудилъ да се развива въ три противоположни направления. Той почва съ природний животъ, като основа, съгражда и развива умствения, като среда и пробужда духовния, като върхъ надъ всичко въ своята душа.

Отъ този първоначаленъ потикъ на съзерцанието, колкото и малко да е било отъ първомъ, и колкото малко да се е осѣщало отъ челоуѣчеството; то е послужило да се положи основата за нашия разуменъ животъ. Отъ това първо начало на знанието вѣтрѣ въ духа на челоуѣка, се е развила днешната културна, християнска цивилизация, която се е подигнала върху пепельта на много други, които сѣ погинали и раскопали прѣди нея. Тѣ сѣ погинали, понеже не сѣ съдържали

всичкитѣ нужни добродѣтели, които съставляватъ, главната необходима храна за подържанието на духовния животъ на чловѣка. Добрата храна е необходимия елементъ за подържанието на какъвто и да е жизненъ организмъ. Безъ това ѝ качество, тя произвежда въ физическия органически свѣтъ мършевость, въ умствения заблуждения и мракъ, въ духовния, — развратъ и нравственъ отпадъкъ на чловѣческитѣ общества. Не трѣбва да се мамимъ; общитѣ закони на природата сж еднакви на всѣкждѣ и въ всѣка областъ на мировий свѣтъ.

Самата дума развитие и просвѣщение подразумѣва общо стрѣмление на цѣлийтъ духовенъ животъ къмъ съвършенството на доброто.

Себепожертвувающитѣ духъ на науката, отъ всѣкадѣ иде да поднесе своитѣ услуги на чловѣчеството, и да му помогне въ трудния подвигъ, който има още да извърши, прѣди идванието на „истинското царство на мира.“ Или: както Христосъ го нарича: „Царството Божие“ което е вжтрѣ въ нази, и което ще дойде въ своята сила, само когато ний бждемъ добрѣ приготвени да го приемемъ.

Това царство прѣдполага промитанието на всичко зло и въвежданието на единъ новъ порядъкъ, който ще бжде вѣченъ.

Но прѣди това врѣме, чловѣчеството трѣбва да въстържествува надъ природния свѣтъ, силата на духа трѣбва да го подигне и освободи отъ материалното и приврѣменното, което така силно още го държи привързано до лицето на земята, като нѣкой пълзящъ червей, който едвамъ е излязалъ отъ дупката на подземието си. Разбира се, че въ такава положение и състояние не може да сжществува никакво щастие или блаженство.

Но да се повърнимъ на въпроса си. „Истината е кръгъ,“ казва проф. Бородинъ. „А знанието много-жгълникъ вписанъ въ този кръгъ. Всѣка година всѣкой день ний умножаваме странитѣ на този много-жгълникъ, и се приближава къмъ кръгътъ, ний можемъ да го достигнемъ, само когато допустнемъ условия сир. вѣчността. Значили тогава че не трѣбва да се интересуваме отъ

науката? Разбира се че не. Винжги е далечъ отъ истината, този който упорно се отвърщава отъ нея.“

Нѣма тогава защо да се боимъ, че ще дойде единъ день когато ще кажемъ нѣма вече що да учимъ. Въ вселенната сжществуватъ вѣчни условия за усъвършенствование умственитѣ и душевни сили. Каква ли не удивителна сцена не би се открила прѣдъ нашитѣ умове, само ако да можеше да се подигне завѣсата, която ни отдѣля отъ по напрѣдналитѣ сжщества въ мждростъ, знание и добродѣтель въ този вѣченъ домъ?

„Ако си въобразимъ“, казва Сжръ Хаммондъ, „че Божието зрение или наука, прѣди създанието да се е распростирало до всичкитѣ и всѣка часть на свѣта виждающецъ всѣкое нѣщо както си е, неговото съзерцание или знание отъ всичката вѣчностъ не полага никаква необходимостъ на кое да е нѣщо да се збждва.“

Ако и науката сама по себе си да не може да измѣни порядъка въ природата, което напълно признаваме; тя поне има сила и влияние да ни убѣди да живѣемъ съобразно съ този порядъкъ, тъй като нашия успѣхъ зависи отъ съобразяванието съ законитѣ на висшата природа, които ни диктуватъ истинскитѣ условия за нашия животъ.

И това е именно едничкото нѣщо, къмъ което духътъ ни постоянно се стѣрми, да се научи какъ да живѣе, да живѣе въ пълната смисълъ на своето естество.

Науката обаче въ най дѣлбока смисълъ е характеръ отъ присжщественно качество на духа въ челоуѣка, стрѣмяще се по вжтрѣшенъ законъ да усвои пжтежитѣ на истината и да схване законитѣ на природата, за да има сила да подвѣде енергията ъ, да положи здрава основа за своето сжществование, развитие усъвършенствование въ доброто и хубавото най възвишения идеалъ на разума.

Сега нека разгледаме и втората точка на кратко: Гдѣ е полето и областъта на науката?

Този е единъ споренъ въпросъ, помежду философитѣ има различни възглядове. Обаче въ интереса на истината, ний сме задължени да гледаме направо на прѣдмета бѣзъ всѣко пристрастие.

Настоящия порядъкъ въ вселенната се управлява отъ три главни и основни закони. Тѣ сж: *Закона на Тѣготннето, Мисълта, и Биосъ.*

Закона на тѣготннето подразумява Материята; Мисълта подразумява Ума, Биосъ подразумѣва Душата. Тия основни закони управляватъ разни области на великия Мировъ Свѣтъ, отличающн се по степенъта и качеството на естеството си.

Законътъ на Мисълта владичествува въ умствения свѣтъ, сѣдалището на мислитѣ, дарбитѣ способноститѣ силитѣ на ума. Царството на този законъ е безпредѣлно, то се простира по всичкитѣ свѣтове и вселенни, гдѣто сжществуватъ различни сжщества. Този законъ е основата на всѣка разумна самостоятелностъ. Основнитѣ му начала сж еднакви на всѣкадѣ безъ разлика. По всѣка вѣроятностъ, тѣ се различаватъ по видъ и степенъ, но не и въ сжщностъ. Тѣй на пр. понятията: че цѣлото е равно на своитѣ части, че правата линия е най-късото расстояние помежду двѣ точки, че двѣ линии равни на една трета, сж равни и помежду си че вжтрѣшнитѣ жгли на единъ трижгълникъ сж равни на два прави; че точкитѣ които съставляватъ кръгъ сж равно отдалечени или отстоятъ на еднакво расстояние отъ центъра. Тѣзи математически аксиоми немогжтъ да се разбиратъ другояче, освѣнъ както си сж по естество внушавани въ нашитѣ умове.

Понятията за добро или зло не могжтъ да бжджтъ разбирани по другъ противоположенъ начинъ, освѣнъ както сж диктувани отъ върховния Законъ. Онзи, който убие брата си или ограби ближния си, не може да се гледа другояче освѣнъ като прѣстъпникъ

Прѣмѣстени въ коя и да е часть на вселенната, нашия характеръ ще се мѣри и оцѣнява отъ всички разумни сжщества съ единъ и сжщъ критериумъ т. е съ мѣрилото на истината. Злото у кое и да е духовно сжщество не може да се сматре за добро, понеже всѣко едно отъ тѣхъ има свое естество придружени съ качество, които го характеризиратъ като такава.

Законътъ на Биосъ царува въ духовния свѣтъ, изворътъ на живота, жизненостъта, чувствителностъта, чувс-

твата усѣщанията. желанията и вълненията на душата и силата на волята ѝ, да възприема и усвоява това, което е диктувано отъ вътрѣшнитѣ мотиви.

Отъ основитѣ на този законъ произлиза всичката органическа дѣятелностъ тѣй сжщо и сжщинскитѣ понятия за идеята на доброто и злото. за правдата и неправдата, за любовта и ненавистьта. Въ границитѣ му се почва нравственната свобода на избора. въ която се опитва всѣка духовна дѣятелностъ отъ какво естество е, и какви качества притѣжава. Тукъ всѣко разумно нравствено сжщество по своятъ изборъ рѣшава свободно да си посвѣти своя животъ въ слугуванието на едни или други начала, въ които се възнаграждава или пѣкъ се осжжда. — Този духовенъ законъ е едничкиятъ, който населява всичкитѣ приготвени свѣтове и вселенни съ живи органически сжщества. Той е, който прѣобраща енергията въ вселенната да служи на душата за нейното въздигане. Той е който сици благословение въ всѣко направление, който пжлни сърдцата на всички живи съ вѣра и любовъ, съ миръ и радостъ. Биосъ е вѣчната основа първия и послѣдния въ всичко.

Третия законъ на тѣготението господарува върху физическата вселенна, домътъ на всички живи органически сжщества. Границитѣ на този законъ сж самата безпрѣдѣлностъ на вѣчносттата.

Отъ гдѣ почва и кждѣ свършва ний не знаемъ. Но нека се потрудиме да си съставимъ едно какво годѣ повърхностно понятие за обширното му владение.

„Като приемеме казва Астронома Елардъ Горъ (Ellard Gore). „Че разстоянието на най отдалечената звѣзда видима съ нашитѣ най голѣми телескопи да е 2,300 пжти разстоянието на Алфа Сентори (a Centuri) (съотвѣтствуващо на разстоянието на една звѣзда отъ около седемнадесетата величина).

Ний имаме тогава диаметъра на нашата звѣздна система — Видимата вселена 4,600 пжти разстояние на най ближната неподвижна звѣзда. Сега разстоянието на Алфа Сентори отъ слънцето е около 4,500 пжти диаметъра на Нептуновата орбита. Слѣдователно ако ний прѣдположимъ, че разстоянието на най ближната външна

вселенна носи сжщото отношение къмъ диаметра на нашата звѣздна система, както разстоянието помежду Алфа Сентори и слънцето се отнася къмъ диаметра на слънчевата система. Ний имаме тогава слѣдующата пропорция:

Диаметъра на Слънчевата Система:

Разстоянието помежду Слънчевитѣ Системи:

Диаметъра на звѣзнитѣ Вселенни:

Разстоянието помежду Величинитѣ, или:

$1 : 4,500 :: 4,600 \times 4,500$: Разстоянието на най близката външна вселенна е равно на 93,150,000,000 пжти диаметра на слънчевата система, който умноженъ съ 5, 584 000,000 = 520,149,600,000,000,000,000 м. Едно число равно на: петстотинъ и дваѣсетъ трилиона и сто и четиредесѣтъ и деветъ хиляди и шестотинъ билиона мили. „Едно разстояние, което свѣтлината съ своята удивителна скоростъ отъ 186,300 мили въ секунда ще ъ вземе близо 90,000,000 милиона години да го прѣпжтува.“

Нашата видима вселенна се състои повече, отъ сто милиона слънца, които иматъ единъ общъ центъръ на тѣжестъта. Притѣгателната сила на това средоточие се прѣдполага да е повече отъ 78,000,000 милиона пжти по голѣма отъ тази на нашето слънце, което както всички други, се покорява на силата на този монархъ, и да направи едно обращение около този центъръ ще му вземе не помалко отъ 20 милиона години. Това средоточие на тѣжестъта споредъ Астронома Максуелъ Холъ е близо до орбитата на двойната звѣзда отъ шестата величина, 65 Piscium. Тази хипотеза отрича Мядлеровата теория, която поставя центъра на тѣжестъта въ. Плиядитѣ и Персижсъ.

„На такова голѣмо разстояние“ казва сжщия списателъ, „Една външна вселенна, ако и да е съ сжщия диаметъръ, както нашата, щѣше почти да се изгуби и да ни сж прѣдстави, само като една малка межделива небула.“

Тѣ всички образуватъ часть и връзка на една обширна звѣздначепка — нашата видима Вселенна, която е отдѣлена отъ всички външни галички (млѣчни пжтища) чрѣзъ една обширна безъ звѣздна пустота, по сжщия

начинъ, както слънчевата система е отдѣлена съ празно пространство отъ забиколяющитѣ го звѣздни сфери.

Причината за невидимостъта на външната Вселенна може ва се изясни на едно отъ тритѣ прѣдположения.

1. Растоянието даже на най близка външна Вселена е толкова огромно, щото нейната свѣтлина не е още пристигнала. Въ съображение обаче съ голѣмата епоха на врѣмето, показана отъ Геологическата история, това прѣдположение е нѣкакъ си съмнително.

2. Отвждѣ границитѣ на нашата видима вселенна едно „Истѣняване“ на свѣтлообразния етиръ може да се приключава, като да свършва въ една абсолютна празнина, която разбира се ще арестува прѣминаванието на всичката свѣтлина отъ външното пространство.

3. Въ обширното пространство, което раздѣля нашата звѣздна система отъ нейния най-ближенъ съсѣдъ, едно погасяване на свѣтлината е възможно да взема мѣсто въ етира, който по този начинъ ще дѣйствува, като едно козмическо було; и да крий за всѣкога отъ нашия погледъ всичкитѣ външни галикси. Струве е доказвалъ, че такова едно изгасяване на свѣтлината дѣйствително взема мѣсто даже вжтрѣ въ границитѣ на нашата звѣздна система. Но всичкитѣ достѣпни свѣденія, клонѣтъ да покажѣтъ, че нѣма ни най-малкия намекъ за подобно нѣщо да се случава, до тамъ до дѣто нашитѣ най-голѣми телескопи могатъ да проникнѣтъ въ пространството.

Обаче случая може да е съвсѣмъ другояче, когато се касае до външнитѣ системи. Свѣтлината, даже, на най близката отъ тѣхъ умаломощена чрѣзъ едно расстояние отъ 20 милиона пѣти на Алфа Сентори, може съвършено да изгасне чрѣзъ поглѣщанието ѝ въ такава огромна дебелина отъ житкостъ, медиумъ (среда) може би не абсолютно съвършенна. „Азъ намирамъ“ казва Елардъ Горъ „че Алфа Сентори поставенъ на такава едно расстояние, даже ако нѣмаше поглѣщание, би се прѣобърналъ на една звѣзда отъ около тридѣсетъ и шестата величина, която спорѣдъ формулата на Погона ще изисква теоретически единъ телескопъ повече отъ 24,000 крака въ диаметръ, само да зърниме тази звѣзда.“

Тази хипотеза обаче не ни възбранява да допуснем, че безбройни подобни системи съществуватъ въ вънкашното пространство, ако и да сме ний принудени да считаме числото на видимитѣ звѣзди точно определено, обаче числото на звѣзди и системи дѣйствително съществуващи, но невидими на насъ, на дѣло сж не изчислими и безбройни. Бихме ли могли ний да вземаме крилата на единъ ангелъ и да излѣземъ вънъ отъ границитѣ на нашата ограничена вселенна, до едно расстояние толкова голѣмо, щото интервала който ни отдѣля отъ най-отдалечената неподвижна звѣзда видима въ нашия най голѣмъ телескопъ, да можеше да се счита просто като една стѣпка на нашето небесно пътешествие? Какви ли не по нататашни създания не бихж се открили прѣдъ нашето удивляюще се видение.

Системи отъ по високъ порядкъ можехж да се издигнатъ и открижтъ прѣдъ нашия погледъ. Прѣдъ тѣхъ нашитѣ видими небеса, сравнени, щѣхж да се покажжтъ просто като едно зрънце пясъкъ при брѣга на океана. Ний можехме да пѣтуваме, милиони и милиони години, въ което и да е направление, и не бихме срѣщнали нищо друго, освѣнъ нови свѣтове, нови слънца, нови вселенни, които постепенно се издигатъ отъ вѣчността и се приближаватъ къмъ насъ, като че ли сж идвали нарочно да ни посрѣщнатъ. Какъ питаме се ний, нѣмали край, нѣмали сводъ, нѣмали небе което да ни спрѣ! за всѣкога ли ще е пространство! за всѣкога ли ще бжде пустота! Гдѣ сме тогава ний? Какъвъ пѣтъ сме прѣпѣтували? Да, ний сме още въ прѣдвѣрието на вѣчността, на която центърътъ е на всѣкждѣ, а окръжността никждѣ.

Да, велики мисли прѣдставлява вселенната за нашето размишление. Мисли, които сж пълни съ значение за всѣкой умъ и духъ, които разбира. Но да се повърнемъ на прѣдмета си изново. Тия три свѣта, съ своитѣ закони, сили и субстанции съставляватъ полето и областта на истинската наука.

Отъ този троенъ съставъ на цѣлия мировъ свѣтъ, тѣй тѣсно свързанъ и въплотенъ въ естеството на че-

ловѣка е послужилъ да развие понятията въ самосъзнанието за материята, умъ и душата.

Въ този случай веществото прѣдставлява формата, ума, силата, душата, живота. Тѣзи понятия сж станали прѣдметъ на три главни школи или философски системи тѣй наречени: Материалистическа, която приела материята само за сжщественна. Идеалистическа, която приема ума само, за дѣйствителенъ. Спиритуалистическа, която приема духътъ и душата за реални.

Всѣка една отъ тѣзи школи по своя начинъ тълкува и изяснява явленията въ природата.

Науката не е отговорна за изопаченитѣ и криви тълкувания на тия философски школи. Тия три течения въ умствениятъ свѣтъ упражняватъ голѣмо влияние върху обществения животъ, Спорѣдъ прѣодоляването на кое и да е отъ тѣзи учения, такова настроение взематъ и хората въобще.

Тѣзи влияния сж спорадически, проевляющи се въ извѣстни периоди на чловѣческото развитие като мѣняватъ своя образъ и степенъ на умствена дѣятелность отъ едно състояние въ друго. Възможно е за единъ умъ да мине прѣзъ всичкитѣ.

Наклоността ни къмъ едно отъ тия влияния, ще зависи до голѣма степенъ отъ естеството, начина и устройството на нашето мисление.

По опредѣлени физиологически и френологически закони. Ако въ устройството на умственната организация прѣодолява отражателната идеална мисляща способность, то умътъ ще приеме идиализмътъ за начало. Ако пакъ въ устройството на умственната организация прѣодолява елемента на чувствующата усезающа мисляща способность, умътъ ще приеме материализма за начало.

Ако пакъ въ устройството на умственната организация, прѣодолява вѣрующата, духовито мисляща способность, то умътъ ще приеме спиритуализма за начало.

По ясно въ наученъ езикъ. Ако прѣднитѣ центрове въ мозъка сж повече развити отъ долнитѣ и горни, то умътъ ще клони къмъ идеализма. Ако пъкъ долнитѣ очни сж повече развити отъ горнитѣ и прѣднитѣ, то

умътъ ще клони къмъ материализма. Ако пъкъ горнитѣ корони сѣ повече развити отъ долнитѣ очни и прѣднитѣ челни, то умътъ ще клони къмъ спиритуализма (духовния свѣтъ).

Науката ни е указала вече, че каквото и направление е да вземаме, животътъ ни ще се опрѣдѣли отъ общи и неизмѣняеми закони. Противъ остена на сѣдбата никой не може да рита, който иска да избѣгне нещастията въ свѣта, трѣбва да се съобразява съ законитѣ на духовния си животъ, който лѣжи по дълбоко отъ коя и да е друга дѣятелность. И единственното спасение за кого и да е отъ беззаконието на този свѣтъ е вжтрѣ въ дома на този животъ, който дава свобода и самостоятелность въ достоинството на характера. Но за да се избавимъ отъ недоразуменията и съмненията, които се подигатъ почти на всѣка стѣпка въ полето на образуванието; и за да можемъ да распознаваме кои нѣща съдържатъ научни истини и кои не: Ний трѣбва да се ржководимъ отъ слѣдующето правило, което науката е положила за основа. Нека приведемъ думитѣ на Английскій ученъ мжжъ покойния професоръ Хжкслей (Huxley) „Има една пжтека, която води до истината тѣй увѣрено, щото кой и да е, който ъж слѣдва трѣбва непременно да пристигне предѣлтъ, или точката на цѣльта безъ разлика, да ли неговитѣ способности сѣ голѣми или малки, а затова има едно общо водяще правило, чрѣзъ което единъ чловѣкъ може всѣкога да намѣри тази пжтека да се пази отъ заблуждения и да се отстранява отъ тѣхъ.“

Това златно правило гласи така.

„Не давай неограничено съгласие на никакви предложения освѣнъ за тѣзи, на които истината е тѣй явна и ясна щото само тѣ сѣ вѣнъ отъ всѣкое съмнение и подозрение.“

Чрѣзъ произнасянието на тази първа заповѣдъ на науката, съмнението се е напълно посвѣтило ней. Тя го е прѣнесла отъ сѣдалището на покаянието, гдѣто е било за дълго врѣме осждено и турено помежду ужаснитѣ грѣхове. Сега тя го е поставила на първо мѣсто помежду първоначалнитѣ задължения, които му сѣ прѣписани и назначени отъ научната съвѣсть: Прочее ний

търбва да помнимъ, че това съмнение, което науката е така подчинила и употребила ней, е, това съмнение, което Гете нарича наученъ скептисизмъ, на когото цѣлото старание е да побѣди себе си. А не, онзи родъ невѣрие, което е родено отъ тѣпо-умие и невѣжество, на което стрѣмлението е само да сжществува и да извинява себе си за своята лѣнностъ и равнодушие.

Задачата на науката, както сме загатнали това и по-прѣди, е, да достави прави сжждения и истински мировъзрения за всецѣлийтъ животъ, който е въплотенъ въ цѣлото миросъздание. Нашия умъ се нуждае отъ подобни идеали, които да му дадѣтъ нова сила да ръководи живота ни въ пътя на просвѣщението.

ДВАТА ВЕЛИКИ ЗАКОНА НА РАЗВИТИЕТО.

Въ природата има едно общо стрѣмление, единъ общъ планъ и една обща цѣль. По тия три характера природата се проявява, като единство на едно цѣло — Едно цѣло, на което всичкитѣ части се намиратъ въ взаимни отношения свързани и съединени по единъ най-близко сродственъ начинъ.

За нашето наблюдение, остава най-висшата работа да прослѣди тази интимна связь, това тѣсно сродство, тѣй дълбоко и широко прѣобладающе помежду всичкитѣ части на природата. А за разума ни прѣдлѣжи великата задача, въ която да разбере, да проумѣе и схване значението на законитѣ и силитѣ образующи тази пълна хармония на единство въ системата ѝ. Освѣтъ това да ни запознае, научи и освѣтли съ положителни фактове за абсолютното имъ отношение спрѣмо насъ разумнитѣ сжщества, а при това и нашата длъжностъ и абсолютно задължение наложено намъ и на всички други твари отъ самата необходимостъ на естеството на тия закони на върховната природа, която е неизмѣняема въ сжщността на своитѣ дѣйствия.

Тия закони и сили, съ условията които съдържатъ

у своето естество, сж тѣй да се каже: „краежгълниятъ и основенъ камакъ, „върху който е положенъ животътъ.“ Тукъ въ недрата на тия условия, душата придобива онази тайнственна способностъ, съ помоща на която почва да съзижда своето жилище, „организма,“ посрѣдствомъ който почва да проявява своитѣ скрити сили и способности въ развивание и усъвършенствување на естеството си, което има необходима нужда да се подготвя за по-висока дѣятелностъ, за по-свѣта длъжностъ на своето бжджще призвание.

Тукъ върху тази здрава основа ума безопасно може да полага своето положително знание за истината, която е единственната сжщественна храна за подържанието на неговото сжществување.

Върху тази сжща основа, разума придобива силата да подига стениѣ на великиятъ „храмъ на възпитанието.“ Този възпитателенъ „домъ“ сж съзижда отъ духа на истината, който вече дѣйствува въ душата на чело-вѣчеството за благого на чадата му.

Подъ неговѣтъ покривъ, ний трѣбва всички да се възпитаеме, въ три главни и основни начала: Въ пжтя на самата дѣйствителна истина, въ пжтя на самата дѣйствителна добродѣтель и въ пжтя на самата дѣйствителна любовъ. Отъ подъ неговѣтъ покривъ, ний всички трѣбва да излеземъ благородни съграждане на бжджщето царство.

Това царство не е далечъ, но е близо; то е вече въ свѣта, работи силно, пжтѣтъ му се гради, и рано или късно то ще бжде помежду насъ. Славата на всички други царства ще падне прѣдъ неговѣтъ кракъ.

Това царство е: царство на истинския духъ, — царството на правдата. Въ това царство чело-вѣкъ ще се подигне по горѣ отъ грубия духъ на природниятъ свѣтъ; и ще съзнае, че той не е роденъ да бжде робъ, но свободенъ; не да вѣрва слѣпо, но разумно; не да се управлява отъ невѣжеството на страститѣ, но отъ духътъ на знанието, който ще му донесе мирътъ и благоденствието.

Тази велика мисълъ, е вече джлбоко проникнала чело-вѣчeskата душа. И ний съ бържи крачки се дви-

жимъ, съ необорима сила, да влезнемъ въ този „новъ животъ,“ въ тази пълна свобода: гдѣто любовта ще ни бжде общъ законъ.

Но нека да не даваме поводъ да се мисли, че само мечтитѣ сж достатъчни. Не! При това, трѣбва да сме и дѣйци. Да дѣйци! Това е необходимо условие за всѣкиго. Понеже, да се постигне, какво годѣ промѣнение и прѣобразование у нашиятъ собственъ животъ, като чловѣци: Изискватъ се условия, изискватъ се старания, изискватъ се стрѣмления. Стрѣмления съ опрѣдѣлено направление основани на истински научни начала.

Обаче да се създадѣтъ условията, да се прѣдизвикватъ старанията и да се побудѣтъ стрѣмленията: необходима е сила и енергия, която да е проникната и въодушевена съ самата велика цѣль на живота. А тази благородна цѣль включава по естество: духовното просвѣщение и подобрене на членовѣтъ въ обществото.

Сега за постиганието на това подобрене и просвѣщение, необходима е: първомъ *добра почва, благородни срѣдства и разумни начала*. Подъ тия условия, ще бждемъ въ състояние да положимъ истинска основа на възпитанието, а слѣдователно и бжджщето си въздигане, като народъ и общество отъ общата челядъ на чловѣчеството.

Нека се не мамимъ да мислимъ и си въображаваме, че има другъ изходенъ пжть отъ дилемата на настоящийтъ си животъ, отъ настоящето си положение. Не! Деньтъ се познава отъ утриньта, казва народната поговорка. Колко сж истини тия думи! Щомъ знаемъ законитѣ, които управляватъ извѣстни събития, ний можемъ съ математическа точностъ да прѣдскажемъ послѣдствията на резултата. Благодарение, науката чрѣзъ своя постояненъ трудъ, е хвърлила свѣтлина върху този прѣдметъ, като ни е избавила отъ невѣрието и колебанието на ума ни, да мислимъ, че явленията и събитията въ природата могатъ да зематъ, каквото и да е направление, какъвто и да е пжть. Обаче то е знайно, че тѣ сж управляватъ отъ опрѣдѣлени и постоянни закони. А тия нравственни закони произвождатъ онова въ общественния животъ, което ний сѣемъ; ако добро сѣме, добъръ плодъ; ако зло сѣме

зълъ плодъ. Земята, която ражда житото, ражда тѣй сжщо и бодилитѣ и репейтѣ. Слънцето, топлината и влагата, които служатъ на едното, служатъ тѣй сжщо и на другото. Въ всѣкой случай, ний ще приемемъ, равносилното на онова, което сме дали или посѣли.

Може да се подигнатъ възражения противъ горѣ казаното, но за това, кой е кривъ? Нима, ако истината стои прѣдъ насъ, трѣбва ли да затворимъ очитѣ си противъ фактитѣ? Кой е виновника кога се исказва една истина? Събитията въ свѣта не се управляватъ отъ нашата воля, нито пъкъ цѣлий животъ се урежда и устройва спорѣдъ нашитѣ дѣтински въображения.

Въ природата има закони, и то велики, които ни каратъ съ глава и крака на нацрѣдъ, безъ да се спиратъ да ни питатъ да ли тѣхнитѣ дѣйствия сж съгласни съ нашитѣ мисли или не. Нима за нашето идвание на тази земна повърхность, нѣкой ни е питалъ да ли е спорѣдъ угодата ни? Кой испроводи онази първоначална клѣтка, която стана виновникътъ за нашето сжществувание? То е много лѣсна работа да расправяме, какъ тази клѣтка минувала отъ едно състояние въ друго и по този начинъ образувала всичкитѣ видове и родове животни. Но що ѝ влизаше ней въ ракавтѣ да прави тия еволюции? И защо?

Ако тя можеше да говори, щѣше да ни каже, че не е виновата за онова което е направила, понеже и е било абсолютна длѣжностъ да дѣйствува по този начинъ, и че не е сторила това отъ себелюбие, но отъ любовь, понеже е прѣдала своя собственъ животъ на другитѣ и тѣ да участвуватъ въ всичко, което ней било дадено отъ самия духъ на живота. „Ако вий страдате; то и азъ страдамъ,“ казва тя. „Понеже, и азъ живѣѣ въ васъ,“ „Вашата участъ е, тѣй сжщо моя участъ.“ Но ний не желаемъ да страдаме, казваме. „Тѣй сжщо и азъ не желая“ казва тя. Тогава що? питаме ний! „незнае,“ казва тя. — Трѣбва да се избѣгва злото въ живота.

Каквото и да мислимъ за своето сжществувание, каквото и да си прѣдполагаме за своето „битие,“ да ли е зависяще само отъ материята, или пакъ отъ ума и душата? Практически резултатътъ на нашитѣ размишле-

ния води къмъ едно и сжщо мѣсто. Фактътъ е, че ний се раждаме и умираме безъ да щемъ, като при това и понасяме своитѣ страдания, безъ да има нѣкой да ни помогне.

Сега въпросътъ съ насъ, не е, да ли да се раждаме! или да се не раждаме? Да ли да умираме! или да не умираме? Този въпросъ е вѣнъ отъ нашата областъ. Прѣдмета, както стои прѣдъ насъ е, какъ да се подобрътъ условията на нашия духовенъ животъ, който, нито се ражда, нито умира, но расте и се развива отъ „сила въ сила.“ Но нека се повърнемъ пакъ на прѣдмета си.

Добрата почва ще ни се даде отъ природата, щомъ почнемъ да работимъ съгласно съ нейнитѣ прѣдписания; Истинитѣ и благородни срѣдства, ще ни се укажтъ отъ науката, щомъ потърсимъ нейнитѣ съвѣти; Началата ще ни сж вдъхнжтъ отъ въспитанието, щомъ потърсимъ помощта му.

Истината, кога се разбере отъ ума и усвои отъ волята, става единъ отъ най сжщественнитѣ елементи за съживлението, въздиганието и напрѣдка, на кое и да е общество, на кой и да е народъ. Тя придобива, онова свойство вжтрѣ у душата, което ний наричаме любовъ.

Това велико качество, пробужда у нашийтѣ животъ, всѣка способностъ въ обща дѣятелностъ. Ний отправяме тогава стжпкитѣ си, къмъ онова велико стрѣмление въ живота, което науката нарича образуване, или цивилизация.

Тази истина, която е почнала да озарява народитѣ: тя ще ни отправи въ пжтя на истинското образование. Въ този пжтъ, ний ще бждемъ въ сила да избавимъ живота си отъ корабокрушение и съвършено разорение. Дълго врѣме сме се скитали изъ пустинята, както Израилскитѣ народъ; врѣмето е настанало вече когато трѣбва да се заловимъ сериозно за прѣдлѣжащата работа, която ни сж пада като чловѣци и членове отъ общата челядь на чловѣчеството. Нечестието и порока, джлбоко сж спуснали коренъ въ нашия животъ; загнуздили сж се като у дома си. Обаче, ний като хора свѣстни и разумни, трѣбва да потърсимъ исходенъ пжтъ. Необходимо е да се постараемъ да употрѣбимъ добри

лѣкарства, за да можемъ поне за въ бжджше да се избавимъ отъ тази болѣсть, отъ тази мания на чловѣчкото извратено себелюбие, друго-яче, нашата участъ, ще бжде подобна на участъта на единъ „организмъ“ хванатъ отъ проказа, на когото крайтъ е, гниение и разлагание.

Науката съ откритията си, иде да потвърди една истина, която е била занемарена въ нашиятъ умъ и не се е вземала въ съображение.

Това показание е слѣдующето: Само онзи организмъ ще приживѣе всичкитѣ кризи на живота, които се приспособява на изискуемитѣ условия на управляющитѣ го закони и сили. Този е единъ важенъ фактъ, които трѣбва да се има прѣдъ видъ въ нашето поведение.

Това сж е потвърдило ясно отъ отдавна направенитѣ вече ислѣдвания на учения естествоиспитателъ Чарлсъ Дарвина (Chals Darwen) Този фактъ се подвожда, подъ тѣй нареченийтъ Законъ: „Еволюцията на органическитѣ тѣла:“, (Survival of the fittest) прѣживяване на най добритѣ.

Спорѣдъ условията на този жизненоорганически законъ, само онѣзи животни се спазватъ и благослѣвятъ, на които естеството върви въ прѣмо съгласие съ законитѣ на послѣдователнитѣ стадии на развитието. А тѣй, като чловѣка се намира на върха на тази ляствица на това развитие; то отъ него се изисква повече отъ колкото кое и да е друго сжщество. Законътъ е: комуто много е дадено, много ще се и изисква; комуто малко, — малко ще сж изисква. Отъ жабата неможе да се изисква това, което се изисква отъ чловѣка. Това проистича отъ простата причина, че чловѣкъ е нравствено сжщество, съвпрѣгнато отъ висшата природа съ задължения, които пролизатъ отъ естеството на неговий духъ. Въ чловѣка сжществуватъ вече „двѣ Еволюции,“ за които ще говоримъ по послѣ.

Единъ отъ научнитѣ факти, който е хвърлилъ свѣтлина върху естеството на нѣщата, е този: че въ природата сжществуватъ сложни и деликатни „монадически организми,“ въ естеството на които се проевляватъ и криѣтъ тайнственни способности надарени съ разсъдъкъ. Това мислѣ не изисква никакво доказателство; защото

е почти очевидна истина, която всѣкой може самъ да провѣри. Този фактъ потвърждава онази вътрѣшна самостоятелна дѣятелностъ, която е била прѣнебрегвана и малоуважавана отъ мнозина.

Тази истина подвърждава това, че природата гони една обща велика цѣль въ своитѣ дѣйствия. Важно е за насъ да се не мамимъ въ своитѣ повърхностни внушения и впечатления да заключаваме прѣждеврѣмено, че природата е мъртва, безчувствена и неразумна. Такова едно заключение открива голотата на нашитѣ дѣтински познания, както на първобитния чловѣкъ въ Едемския рай. Нѣка не го считаи за унижително, да исповѣдваме истината тъй както си е. Най послѣ въ какво се състои чловѣческото достойнство, ако не въ исповѣданието на тази върховна добродѣтель?

Само въ нейното присѣствие, ний е можемъ да намѣримъ сжщинска храна, дѣйствителна радостъ и вѣренъ ржководителъ къмъ всичко що е истинно.

Природата е жива и пълна съ животъ на всѣкъдѣ гдѣто условията на върховнитѣ ъ закони го допускатъ; И съ разумни сили, които ний едвамъ сега почваме да съпикасваме. Ако тая дѣйствителностъ да не сжществуваше, то ний никога не бихме имали възможността да разменимъ, своитѣ мисли единъ съ другиго. Не е ли чудно, че посрѣдствомъ движението на нашиятъ езикъ, ний се споразумяваме единъ съ другъ? И не е ли още по чудно че посрѣдствомъ различно бѣлѣзание на извѣсни знаци, турени подъ извѣстенъ редъ, ний можемъ да разберемъ мисълта на тѣхнийтъ афторъ, който отдавна може да е заминалъ отъ този свѣтъ? По какви физиологически и психологически начини се извършва този процесъ въ нашия мозъкъ, и се прѣдава сжщинската смисълъ на извѣстната идея, която така непосредствено минава отъ едно пасивно състояние отъ външния свѣтъ въ вътрѣшността на нашия умъ и ни убѣждава за дѣйствителността и присжтствието на другъ единъ умъ, който е мислилъ и осѣщалъ както нашиятъ умъ? Ето единъ важенъ въпросъ, който още не е рѣшенъ отъ ученитѣ. Дѣйствията на физическитѣ сили, — като: топлина, свѣтлина, електричество и магнетизмъ се прѣна-

сѣтъ отъ едно мѣсто на друго посрѣдствомъ вълнението на светлообразния Ефиръ. Така казватъ ученитѣ физици. Но по кой начинъ се принасѣтъ нашитѣ мисли отъ единъ умъ въ другий, ако не чрѣзъ нѣкоя разумна сила която не може да бѣде друга, освѣнъ самия духъ на природата, които по такъвъ единъ вътрешенъ законъ свързва всички разумни същества въ тѣсно единство? Само чрѣзъ допущанието на такава умственва срѣда, ний можемъ да изяснимъ явленията на умствеиния разуменъ свѣтъ. Има философи и купъ учени мже отъ първа и втора рѣка, които мислятъ противното. Но що отъ това? Нима сжщността на битието и положението на природата, да ли е умна или не, зависи отъ нашитѣ прѣдположения и мисли? Ний най малко. Може да поддържаеме едната или другата страна за истинска; обаче всѣкога е прѣдпочитително за единъ разуменъ чловѣкъ да поддържа истината. Стойността на каквото и да е учение зависи отъ реалността на фактитѣ, които притежава въ себе си. Такива дѣйствителни истини носятъ онази небесна свѣтлина, която има силата да освѣти и просвѣти всѣкой умъ, който е готовъ да ѝ приема.

Разногласието, което повидимому сжществува въ учений свѣтъ е слѣдствие отъ устройството на мозъчнитѣ клетки и отъ развитието и качеството на умственитѣ цѣнтрове. Тази е причината защо хората различно разглеждатъ и оцѣняватъ единъ и сжщъ прѣдметъ. Кой каквото се е научилъ, това и обича, казватъ въобще проститѣ и неучени хорица. А това означава, въ каквото направление умътъ се е развилъ повече, въ тази посока дѣйствува и работи съ по-голѣмо усърдие.

Или: съ други думи, въ какъвто прѣдметъ душата се е привързала повече, нему и слугува съ поголѣмо усърдие и любовь. Законътъ е сжщъ. Земи го въ каквато и да е смисълъ, резултатътъ излиза единъ и сжщъ на дѣло. Върху този прѣдметъ ще говоримъ по на пространо, когато дойдемъ да разглеждаме вътрѣшния характеръ на възпитанието.

Още единъ загадъченъ въпросъ има да подигнемъ, който на често ни се прѣдставя. Този въпросъ е смѣ-

ртъта. Какво нѣщо е тоя? Питатъ ни. Дѣйствиата ѝ знаемъ, но причинитѣ ѝ сж скрити. Какъ да си ѝ прѣдставимъ тогава?

Единъ, който днесъ е билъ помежду живуцитѣ, утрѣ изчезва безвъзвратно отъ свѣта. Казватъ, той замина отъ този свѣтъ: Но кждѣ е отишелъ? Кждѣ е изчезналъ, че не се връща? Тѣлото стои, но то е студено мъртво, живостъта му е изгаснала, животътъ го е оставилъ. Различно се мисли върху този въпросъ. Но той все остава задаче.

Науката ни убѣждава въ фактътъ, че не сжществува абсолютна смъртъ. Смъртъта „казва тя е нѣщо релативно и необходимо за такъвъ свѣтъ, съ такова устройство, като нашиятъ. „Тамъ,“ казва тя, гдѣто има смъртъ има и животъ. (Съ това трѣбва да подразумѣваме, че смъртъта сжществува само за органическиятъ животъ. Взема се по нѣкой пжтъ и въ прѣносна смисълъ,)

Въ непрестанната смъртъ е, и проявлението на непрѣстаннийтъ животъ. До като человекъ умира, то е и знакъ, че той живѣе. Но щомъ прѣстане да живѣе ще прѣстани и да умира. Това е физиологическата истина. Погледнете въ человекското тѣло, и вий ще видите два процеса да се извршватъ вжтрѣ въ неговътъ организмъ въ едно и сжщо врѣме; Животъ и смъртъ работжтъ рамо до рамо въ единъ и сжщъ моментъ. Отъ една страна силитѣ на смъртъта дѣйствуватъ да туржтъ край на всѣка органическа дѣятелность, а отъ друга силитѣ на живота постоянно подновяватъ тази дѣятелность. Отъ една страна агентитѣ на смъртъта постоянно подкопаватъ основитѣ на животнитѣ клѣтки, а отъ друга агентитѣ на живота постоянно поправятъ и подкрѣпаватъ тѣзи основи. Отъ една страни смъртъта постоянно поразява и разрушава живитѣ клѣтки въ тѣлото, а отъ друга живота постоянно произвожда, ражда нови да завзематъ мѣстата вече испразнени. Отъ това слѣдва, че смъртъта е противоположенъ процесъ на живота нѣщо частно, а не общо.

Този процесъ произлиза отъ условията на природата, че животъ, живота поглаща. Вдѣйствителность нищо не се губи нищо не чезне. Изчезва само вида и формата

Види се природата гони нѣкаква тайна цѣль, която още не е пълно опрѣдѣлена въ ума ни. Ний можемъ да кажемъ, че челоуѣчеството не умира, но само, че общийтъ животъ минува отъ родъ въ родъ, като прѣтърпява постоянно промѣнения у вѣтрѣшното си естество, което расте въ духовно нравственна сила. Значи живота се причистя отъ лошитѣ влияния вмѣкнати въ него по единъ или другъ начинъ, отъ дѣйци или души, които криво разбрали цѣльта на този животъ, който имъ е билъ даденъ, Тази мисълъ се подкрѣпе отъ научно психологическитѣ показания на положителната наука.

Този двоякъ процесъ извършва едно благодѣяние за челоуѣчеството, понеже другояче не би съществуваля органическиятъ животъ. И да прѣдположимъ, че би съществуваля въ подобна форма, като на стоящата, то никога не би направилъ нито крачка къмъ какво годѣ усъвършенствование. Това мнѣние се подържа отъ естественнитѣ науки.

Нѣкои отъ нишитѣ животни се размножаватъ съ такава чудна скоростъ, щото едвамъ ли можемъ да си прѣдставимъ, какво ли би станало на земята слѣдъ единъ вѣкъ, ако смъртъта се прѣмахнѣше. Навѣрно, свѣтътъ би се вмирисалъ само отъ изверженията на тази зганъ. И намѣсто да умираме полека, щѣхме да умремъ изведнѣждъ.

Трѣбва да знаемъ, че висшата природа отдавна си направила смѣткитѣ, като прѣдвидѣла всичкитѣ случаи. И ако въ настояще врѣме тя постѣпва грубо и не челоуѣколюбиво спорѣдъ нашето гледание и сѣдение; то за тѣзи си постѣпки, има дълбоки причини, които ѣ заставляватъ да дѣйствува по този начинъ, понеже е най добриятъ отъ всички други, които ний можемъ да си прѣдставимъ.

Цѣльта на духътъ въ природата, не е да увеличава и умножава органическиятъ животъ въ количество; но да го развива и усъвършенствува въ качество и степенъ. Стрѣмлението му е, да въздига достойнството на неговото вѣтрѣшно естество, да уякчава силата на неговата върховна природа, която спорѣдъ, закона на Биосъ (живота) може да се прѣнася въ която и да е частъ на все-

ленната и да взема онова мѣсто и положение, което подхожда на естеството ѝ.

Вѣчниятъ животъ, самъ по необходимостта на своето естество, изисква и вѣчни условия, които не съществуватъ никждѣ другждѣ освѣнъ въ безпрѣдѣлността на вѣчната вселенна. Тази е причината; защо живота въ никой материаленъ свѣтъ не може да бѣде вѣченъ; защото самиятъ свѣтъ, не съдържа тия условия, понеже е изложенъ на изменения, а тия изменения, отъ самото естество на тия закони на природата произвождатъ разрушителни дѣйствия.

Това странно явление, „смъртта“ е, слѣдствие отъ физическитѣ промѣнения на елементитѣ въ материята.

„Кислорода е първата отрова, която поглащаме,“ казватъ ученитѣ физикохимици. „Отрова,“ въ тази смисълъ, че произвожда горение и окисляване въ нашиятъ организмъ, съвпрегнато съ химически дѣйствия и промѣнения. А отъ опитъ знаемъ, че всѣко тѣло, което гори, губи частъ отъ своята енергия. т. е. въ простъ езикъ казано изгаря.“ И тъй право е казалъ единъ ученъ: „человѣкъ е горяща свѣщъ.“ Всичката разлика се състои въ това, че нѣкой изгарятъ поскоро, а нѣкой по полека. Въпросътъ е, свѣтили нашата свѣщъ въ този тъменъ свѣтъ.

Обаче ще дойде едно врѣме, казва философътъ Спенсеръ, когато вжтрѣшнитѣ условия на органическиятъ животъ да дойджтъ въ прѣмо съгласие съ външнитѣ условия на природата, тогава живота ще стани постояненъ. Нека го кажемъ вѣченъ. Онѣзи, които сж здобиятъ съ този животъ ще бжджтъ блаженни.

Но да се повърнимъ на прѣдмета си. Цѣльта, която живота гони въ системата на природата е двойка: Първо, образователна и второ възпитателна. Образователния процесъ, се занимава съ приготвлението на человѣка, а възпитателния съ приспособлението на силитѣ му, въ прави направления. Въспитателната сила на природата е направила человѣка способенъ да се ползува отъ богатствата ѝ, приготвени за неговото тѣло, за неговтъ умъ. Съ други думи: всѣкой животъ или живо същество съ своето появление, изисква и съответствующи условия,

да подържа и подкрѣпе своята дѣятелностъ, своитѣ функции, своитѣ сили и способности. А тия качества на живота, никога не бихж се появили, ако нѣмаше съответствующи прѣдмети да ги подбуждатъ. Отъ това става явно, че чловѣкъ е билъ призованъ на това земно кълбо да работи прилѣжно, да работи усърдно, спорѣдъ наставленията, които му сж били дадени, начертани прѣдписани и показани отъ нравственитѣ закони.

Необходимостта на собственния му животъ е, изисквала постоянна дѣятелностъ за самосъхранение, самата му сждба отъ начало го прѣдзначила, като сжщество на постоянненъ трудъ, мжчнотии и скърби.

Природата тази негова възпитателка и наставница, не е искала да го остави нито минута на бездѣлие да се повръща въ мислитѣ на своето дѣтинство. Въ онова положение, въ което той за много хиляди години се е скиталъ въ своето не завидно състояние, като животно, безъ да разбира, безъ да разсжждава и мисли, защо и за какво се е той родилъ.

Природата тази негова попечителка и надзирателка, не е желала да го гледа лѣниво и бездѣлно сжщество, да се по потрива на самъ на татъкъ и да си подига рамената сегисъ тогисъ, да се по прозява и казва: дай да ямъ сега. Тя е прѣдвидѣла тази опасностъ за неговото развитие. И да го избави отъ пропадане въ неизвѣстностъ; тя е била принудена да го постави въ такива условия и обстоятелства, гдѣто да е заобиколенъ съ хиляди мжчнотии и опасности за свойтъ животъ.

Борбата за сжществуване се явила прѣдъ него като единствено срѣдство да го запази отъ надлѣжащото зло. Той трѣбвало, да се бори не само противъ хишнитѣ звѣрове, които сж го застрашавали всѣкой день, но и противъ грубитѣ сили на природата, които всички, като че му сж станали заклѣти врагове.

Той е билъ принуденъ да търси исходенъ пжть отъ това трудно положение, но за този исходъ сж се изисквали хиляди и хиляди години отъ постоянненъ трудъ, до като си проправи пжтя.

Необходимо е било за него, да направи изборъ помежду голийтъ животъ и знанието за истината.

Въ борбата за самосъхранение, той е видѣлъ едничкото условие за сществуване, въ което самата природа му показала, че е необходимо за него да се подвизава, т. е, да истрѣбе своитѣ противници и врагове, и съ силата на оржжието си да прокара пѣтя си по лицето на земята. То е било необходимо отъ негова страна да прѣмахва всичкитѣ прѣчки за безопасността на своя животъ освѣнъ това да подготви почвата на земята за своето развитие, която е била една отъ първоначалнитѣ условия да подѣржа неговътъ родъ. Само по тъкъвъ начинъ, той е можалъ да се множи и размножава по лицето на земята и да е направи поле за своета дѣятелность.

До тукъ чловѣкъ несъзнателно е вършилъ своята длъжность. Той не е можелъ да прѣдвиди, какво бжджщитѣ вѣкове ще донесжтъ и какво бжджщитѣ родове ще създаджтъ. Въ него още не било се пробудило чувството на духовния животъ, той е билъ невѣжъ. Не билъ още въ сила да разбира онѣзи духовни велики закони, които сж съдържали мощната сила да го направжтъ свободень; да му даджтъ великата способность да мисли и изказва своитѣ мисли. До това врѣме чловѣкъ се управлявалъ само отъ страхътъ на природний свѣтъ. Той е билъ влечень на напрѣдъ отъ закона на самосъхранението. То се разбира, че ако чловѣкъ бѣ оставень подъ това управление, той не би се подигналъ надъ общото равнище.

Но върховний духъ на живота прѣдвидѣлъ и слъзналъ тази истина. Той видѣлъ опасността за чловѣка, че ако той се остави само на влеченията и побужденията на този естественъ законъ на себесохранението; то не въ твърдѣ дълго врѣме въ бжджщето той ще развие у себе си най лошитѣ качества и способности и би станалъ ужасъ за всички. И вмѣсто да произведе и въспита отъ него едно благородно сщество да отговаря на свойто име, то тя би произвела и въспитала отъ него единъ чловѣчески извергъ, който щѣше да бжде способенъ да потопи лицето на цѣлата земя въ кръвъта на своитѣ братия и ближни.

И разбира се отъ само себе си, че нищо не би имало силата да убуздае неговата необузданость и не-

честие, освѣнъ самата смъртъ, която щѣше да тури край на неговата зловѣща дѣятелность. Този щѣше да бѣде изходния естественъ пѣтъ отъ кризата на живота. Въ това нѣма нищо необикновенно. Подобна участь е постигнала много други родове животни, които сж изчезнали отъ лицето на земята по различни причини. Какви влияния сж избавили чловѣческиятъ родъ отъ подобна участь? Това ще научимъ по нататѣкъ.

Но ний виждаме, че е имало и други срѣдства въ рѣцѣтъ на природата, за да се избѣгне такова едно събитие, което е било най малко желателно отъ всички други. Става ясно въ нашитѣ умове, че каквато и да е друга криза или случка въ живота, е по прѣдпочитителна и добра отъ колкото унищожението на чловѣческия родъ, който прѣдставлява плода на онази жизненна сила, която е работила така усърдно прѣзъ толкова стотини хиляди години на земното кълбо съ нѣкакъвъ планъ. Не напраздно е тя иждивявала своята енергия върху това сжщество, което облекла въ плѣтъ и кръвъ, както и другитѣ животни, но се показвала нѣкакъ си по благорасположена спрѣмо него, като му дала нѣщо по вече отъ колкото на другитѣ негови единоплеменници по кръвъ. Защо е сторила това? незнаемъ.

Защо е отворила свободенъ пѣтъ на чловѣка, и му дала хводъ въ дома си да се ползува съ извнредни привилегии, които на другитѣ животни били отказани? Това остава тайна за нашия умъ. Ний ще загатнемъ само това, че причината на тази разлика стои въ естеството на самия животъ. Чловѣкъ, ако и да се е явилъ по късно отъ всички други земни сжщества, обаче по естеството на своята природа, е по старъ отъ всички тѣхъ. Това твърдение може да се докаже отъ сложността на неговото естество и отъ развитието на духовнитѣ му сили. Правилото е това, че колкото единъ организмъ е по сложенъ, толкова повече врѣме се е изисквало за неговото създаване и произвождане. Видѣтъ и родѣтъ на чловѣка се е явилъ подиръ всички, но естеството му е сжществувало прѣди всички. Редѣтъ, който ний виждаме въ природния свѣтъ е перспективно обѣрнатъ въ нашиятъ умъ.

Всичкитѣ стѣпки на органическии животъ сж само стѣпала, които ни показватъ, отъ гдѣ челоуѣкъ е миналъ и по какъвъ естественъ пѣтъ той е възлязалъ въ настоящето положение гдѣто го намираме. Душата му възлиза отъ бездната чрѣзъ клѣтката, а духътъ му слиза отъ горѣ отъ небето посрѣдствомъ силата на живота.

Въ този периодъ на челоуѣческото качвание по стѣпалата на естественното си развитие, нѣкъдѣ къдѣ края на природната стѣлба на първата еволюция, се ражда Нова опѣха за челоуѣческата душа. Необходимостта на неговото напрѣднало естество е изисквало той да се подведе подъ управлението на великий законъ на „Дѣлътъ.“ И да се подложи подъ влиянието на най великата сила въ природата, — Силата любовь. Само тази единственна сила въ дълбочинитѣ на душата му е била възможна да го избави отъ раскапвание и прѣждеврѣменна смъртъ. Любовьта е съдържала: условията, качества и срѣдствата, съ които да обуздае влеченията на грубата му натура, и да го подготви да се облече въ благородното си естество нему подобающе, като челоуѣкъ, като сжщество разумно.

Любовьта е била могъща съ своитѣ добродѣтели, отъ да го убѣди и изведе вѣнъ отъ пѣтя на варварството, и да му покаже правий пѣтъ на просвѣщението. За да се постигнѣтъ тия резултати въ неговѣтъ животъ, не е била лѣсна работата!

Цѣла върволица отъ промѣненния сж били необходими да зематъ мѣсто въ неговѣтъ душевенъ организъмъ въ неговѣтъ духовенъ животъ. Неговата вжтрешна чувствителность и душевни усѣщения, неговитѣ вжтрѣшни мисли и умственни центрове прѣтърпели еднокоренно прѣобразование, което дало потикъ на неговата духовна еволюция, която създаде въ него понятията за нравственний свѣтъ. Само слѣдъ това радикално промѣнение въ естеството на челоуѣка, той е билъ вече въ състояние да распознава: дѣсната си рѣка отъ лѣвата, правото отъ кривото, злото отъ доброто и истиното отъ лъжливого.

Отъ този духовно нравственъ потикъ, той е билъ принуденъ да слѣдва пѣтя на разума. Въ този пѣтъ той е трѣбвалъ да се подвизава винѣги, макаръ и да е

правилъ чести отклонения, обаче любовта вдъхнала въ душата му: новъ животъ, истински понятия, добри желания и стрѣмления, къмъ доброто, къмъ истинното и хубавото, Самия цѣнтъръ на всичкото му сжществуване.

Отъ естествата на тия два закона именно: закона на самосъхранението и закона на дългътъ, вжтрѣ въ чловѣкътъ се е породила борба, която е произлѣзла отъ пробужданието на неговата духовна природа, която прѣдизвикала чловѣчески дхъ да се яви на сцената да вземе управлението на своитѣ дѣйствия и отчета на своитѣ дѣла и работи. Безъ тази вжтрѣшна борба, и безъ това вжтрѣшно въспитание, въ изпълнението на върховнитѣ закони; и безъ посрѣдството на любовта, чловѣкъ за винжги би останалъ тамъ, гдѣто си е билъ отъ начало, и не би се различавалъ твърдѣ много отъ другитѣ животни. Въ такъвъ случай, не щѣше да има нужда да му се търси тлй наречената: „изгубена хжлка,“ която го е свързала съ долнитѣ животни. Тази „хжлка“ щѣше да си е на мѣстото, но днесъ, тя е изгубена. И да ли ще се намѣри въ скоро врѣме или не! това малко трѣбва да ни безпокои, понеже въ изгубванието на едно нѣщо, ний сме спечелили друго много по драгоцѣнно. Когато чловѣкътъ се е исправилъ на двата си крака върху лицето на земята, „той се научилъ да мисли,“ казва единъ ученъ мжжъ.

Тия два закона, на самосъхранението и дългътъ, можемъ да ги прѣдположимъ да сж двѣтѣ противоположни страни на нашето естество; или пакъ, двата цѣнтра на нашата дѣятелностъ въ живота. Тѣ сж двѣ истории, които ни расправятъ за началото на нашия животъ; за миналото и бжджщето на нашето сжществуване.

Ний можемъ да уподобимъ тия два закона, на двѣ политически партии въ една държава, които сж боретъ за първенство и власть.

Разбира се, отъ самата природа на тѣхнитѣ стремления, че еднитѣ и дргитѣ полагатъ всичкитѣ си старания и усилия, чрезъ органитѣ на адвокатитѣ си да убѣдятъ обществото и свѣтътъ на околоимъ, че тѣхнитѣ стремления, желания и цѣли сж най добритѣ подъ цѣлото небе, И че съ тѣхното идвание на власть, всичко ще

тръгне по най добрия пжтъ. Или, както простата поговорка казва: „като медъ и масло.“

Обаче истината въ ползата на едната или другата пратия; остава да се потвърди отъ опитносттата.

Това е общо правло. И Христосъ, казва на едно мѣсто въ Еванглието: „отъ плодовете имъ ще ги познаете.“ Можели трънка да роди смокви или пъкъ смоквата трънки? Разбира се отъ самото естество, че не може.

Отъ тази очевидна истина слѣдватъ двѣ нѣща: първо, прѣдметитѣ и вѣщитѣ сж цѣнятъ спорѣдъ своята стойностъ, а пъкъ тази стойностъ на пълно зависи отъ самото естество на прѣдмета или вещьта. Второ-дѣйствующитѣ сили сж цѣнятъ спорѣдъ качества на производящата енергия, която или ни ползва, или ни врѣди, лично или общо. Ползата се указва отъ въздиганието и съживлението на организмътъ, въ които душата дѣйствува, а врѣдата сж забелезва отъ растройството на този сжщъ организмъ.

Отъ този общъ законъ, ний сме придобили едно истинско мѣрило въ умътъ си, което ясно ни показва, какви нѣща сж подходящи и съобразни съ нашата истинска природа и какви не сж подходящи и не съобразни. Съ по ясни думи, всѣка дѣятелностъ опрѣделя качества на своето естество отъ послѣдствията и резултатитѣ си.

Ако нашиятъ умъ да не бѣ подложенъ подъ влиянието и влечението на страститѣ; то безъ съмнение, всѣкой единъ отъ насъ би избралъ онова, което е истинно и добро, за себе си и другитѣ. Но за жалость, въ ежедневиия животъ, това не е така. Опитътъ показва, че страститѣ владѣжтъ, а пъкъ разума слугува. Отъ тази разлика страда днесъ нашето общество. Понеже не избираме онова, което разумътъ ни диктува, а на проти онова, къмъ което страститѣ ни влѣкътъ. Обаче, всѣкой знае, че страститѣ сж слѣпи и неразумни.

Тогава, не е възможно на една слѣпа сила да ни раководи въ пжтътъ на добрия и просвѣтенъ животъ. Кой е онози народъ, които е билъ така раководенъ, че е успѣлъ? Имали поне единъ примѣръ въ Историята?

— Нито единъ. Всѣкой народъ или общество, което

се е оставело да бжде раководено отъ тѣхъ, безвъзвратно е пропадало, подъ ударитѣ на сждбата. Но можемъ ли ний да мислимъ че нашата участь ще бжде подобра, ако необращаме внимание на справедливостта и чело-вѣколюбието? Съмнително е. Общата поговорка казва: слѣпъ слѣпаго, ако води; то и двамата ще паднатъ въ ямата. Общата истина искавана въ тази народна поговорка, дава ни да разберемъ, че поне единътъ отъ тия двама нещастници трѣбвало би да има здрави очи за да се избегне онъзи грозяща опасность. Отъ тукъ става необходимостъ за живота ни да се отворетъ замижелитѣ очи на разума, за да можемъ да прѣдвидимъ опаснитѣ, които се общи за всѣкой народъ за всѣкое общество и за всѣкой чело-вѣкъ.

Но всичко това нема да се поправи докѣтъ не сждаде мѣсто и свобода на разума да управлява и раководи кризитѣ на живота.

Само тогава ще имаме сила да поправимъ изопочения редъ, отъ който сме страдали и още страдаме. Въ това имено, сж притичва истинскиятъ духъ на Науката и Въспитанието, да ни помогни да урѣдимъ живота си както подобрава.

Но нека разгледаме въ кратце, отъ гдѣ е произлезла не състоятелността на нашиятъ общественъ животъ! По какви причини, чело-вѣкъ е пренебрегналъ своята свята длъжностъ; и защо е почналъ да върши дѣла, които никакъ не отговаретъ на званието му нито пѣкъ го прѣпоржчатъ за разумно сжщество, притежающе духовно-нравствени сили и качества!

Тукъ сме задлъжени отъ фактитѣ. да признаемъ една естествена причина, която е дала потикъ въ чело-вѣка къмъ това странно явление, наречено: растройство, несъобразностъ, не послѣдователностъ, въ стѣпкитѣ на цивилизования животъ. Тази причина е слѣдующата: Подъ внушенията на първия законъ на „Самосъхранението,“ който е ималъ прѣдъ видъ еденичниятъ животъ и щастие на индивидуума; чело-вѣкъ криво истѣлкувалъ постановленията на общиятъ духъ на природата. Той се хваналъ до онова частно впечатление и усѣщание, което му дало потикъ да усвои тази странна мисль, че

негсвѣтъ животъ и щастие сж най важнитѣ и сжщественни нѣща въ цѣлата природа. И че, всички други твари и сжщества, каквито тѣ и да сж; трѣбва да служатъ за този животъ, за това щастие, което е било миражъ, голо провидение гонено въ пустинята. Человѣкъ разбралъ това щастие въ буквална смисълъ; въ вещественния му видъ и образъ: да яде, да пие и да се вѣсели. По ясно казано, да му е охално около вратѣтъ, да има слободия да върши всичко що му хрумни въ мозъка. Можели да има нѣщо по добро отъ това? Ще каже нѣкой. Разбира се, че неможе да има за подобно сжщество. Но общата человѣческа опитность показва, че подобна слободия, коствува твърдѣ много живота на нашитѣ събратия ближни. Ако би исвириясалъ ума на человѣчеството единъ день, да приеме този принципъ за начало, то цѣлийтъ свѣтъ ще се прѣобърне на такава първобитна анархия, която ще помете отъ лицето на земята всички цивилизувани общества, като прахъ и пепелъ въ небесното пространство, отъ гдѣто не бихж се върнали вече никога.

Самосъхранението по необходимость на своята природа и стрѣмление, е родило себелюбието (егоизмѣтъ), Майката на всички днешни пороци. Себелюбието отъ своя страна спорѣдъ вжтрѣшнитѣ пориви и влечения на своето естество, е създадо и произвело такива нѣща, които общата история на человѣчеството ги е описала въ черни краски. Тия паметници стоѣтъ на първо мѣсто, като истински свидѣтели, за онова което се е вършило въ миналото; Тѣ още стоѣтъ като такива и за онова, което се върши и въ наше врѣме.

Нека спомѣнемъ тогава нѣкой отъ по главнитѣ:

Себелюбието е покварило душата, Поробило е разума, Потжпкало е правдата, Потушило е съвѣстѣта, Създадо е робството въ всичкитѣ му видове, Произвело войнитѣ, Изгнало истината и заточило добродѣтельта.

Всички тия знаменити дѣла, нечестиви пороци, на „Егоизма“ и днесъ сжществуватъ и владѣжтъ, само разбира се въ по цивилизованъ образъ.

Навѣрно думитѣ на онзи Хумористъ, който е казалъ, „че дяволѣтъ е способенъ да се цивилизува, кога влѣзе въ человѣка“, да съдържа каква годѣ истина. Трѣбва да

допуснемъ тогава, че закона на Еволюцията господарува и върху мрачния духъ на този падналь ангелъ; Само съ тази разлика, че въ неговото естество произвежда „Дяволюция.“ Несъмнено, този тарторъ е тласканъ, и обезпокояванъ отъ силитѣ на върховниятъ духъ на природата, който безразлика на звание, нуди всички твари да се подвизаватъ и работѣтъ въ общото поле на нейната дѣятелностъ, по какъвто занаятъ или професия тѣмъ се нрави повече,

Трудътъ и честността, които бѣхж прѣпоръчени на нашитѣ прародители, като прѣдпазителни мѣрки противъ злато, днесъ сж прѣмахнати на всѣкадѣ. Честния трудъ днеска се счита унизителенъ. Да се работи — но какъ? Ето въпроса. Стария дяволъ, за когото ни расправя Пое-тътъ Милтонъ, въ „Изгубений Рай,“ че билъ изгнанъ отъ Небето за свои стари грѣхове и безакония, гдѣто се стараялъ да наруши мира и блаженството на небеснитѣ жители, за което прѣстъпление билъ хвърленъ съ главата надолу съ всичкитѣ му последователи въ безната, въ която падалъ деветъ деня. Отъ това падание насамъ той се е повразумилъ. Станалъ е дълбоко-ученъ дипломатъ. Не ходи той вече тѣй босъ прѣзъ просото. Научилъ се е да се съобразява съ врѣмената нравитѣ и слабоститѣ на хората. Пази се той като отъ огъня, да не би и отъ тази земя да го изхвърлѣтъ съ главата на надолу нѣкадѣ въ страшната безна.

Онова, което е спечелилъ въ чловѣческото сърдце добрѣ го държи. Всичко обещава нищо не дава. По видимому доброто желае, но въ сжщностъ злото прокарва на всѣкадѣ. Желае той отъ сърдце и душа да опази плодетѣ отъ първата цивилизация на естественния себе-любивъ чловѣкъ. Този първобитенъ прѣдставителъ на чловѣческото достойнство е билъ порядъченъ чловѣкъ, който не е мислилъ за нищо друго, освѣнъ за тѣрбуха си. За него, нито душа, нито правда, нито истина, нито любовъ сж сжществували. За него било безразлично, дали чловѣчеството успѣвало или пѣкъ морално отпадало. Дали неговътъ ближень страдалъ и отъ неволя умиралъ, това за него било все едно, до като неговътъ животъ и щастие оставали непокѣтнати. Но види се даже и

самата природа. вѣчно не търпи такава аномалия и хладно кръвие; нито пакъ постоянноува въ своитѣ грѣшки както человѣцитѣ често правѣтъ.

Ако единъ законъ неможе да постигне изискуемитѣ резултати; тя привожда въ дѣйствие втория на сцената, да вземе своето мѣсто. Несъмнено такава едно промѣнение въ установений редъ на живота коштува хиляди жертви, защото ни докарва въ стълкновение единъ съ другиго. Подига се борба за нови начала, за новъ животъ, въ който мислимъ че ще намѣримъ ново щастие и блаженство, за което душата ни постоянно ламти и жадува, както еленътъ за бистритѣ потоци. Но минаватъ се години и вѣкове, а това щастие и блаженство все непристига. Види се отъ законитѣ на природата, че цѣльта въ нея различава въ голѣмъ размѣръ отъ нашата. Ний се трепимъ за храна и се биемъ за слава, а пакъ тя се труди да създаде и възпита благородни сжщества отъ насъ и да произведе хармония и единство помежду разнитѣ сили и елементи въ обширното царство на своитѣ владения. Защо е всичко това Кой знае! трѣбва да има нѣщо или нищо. Неможе да бжде друго яче.

Съ първата еволюция на самосъхранението въ душата се пробужда и втората на дългътъ. Съ първата цивилизация на себелюбието, у неговътъ духъ прониква и втората цивилизация на любовта. Така дѣйствува общийтъ духъ нѣкакъ несъобразно спорѣдъ насъ и нашитѣ възгледи, замѣстя първата еволюция на естественния человѣкъ, съ втората на духовния. Онова, което му се диктувало спорѣдъ първийтъ законъ да заграбе за себе си и свойтъ животъ; съ наставанието на вторийтъ законъ, той е билъ принуждаванъ да дава своето си за подържката на свойтъ страждующъ братъ и ближень. И не само това, но и да се грижи за тѣхното добро. Въ това му се е откривала една велика истина, че въ правението добро на другитѣ ще се осжществи неговото щастие и блаженство. Подъ тия условия ще може да се уякчи неговото сѣме въ всѣко добро и благородно дѣло. Подъ тия условия на любовта, той ще стане и ще се нарече наслѣдникъ на земята, която ще му даде всичкитѣ благословения, испроводени отъ висшия.

Подъ влиянието и наляганието на този законъ на любовта; чело̀в̀к̀ът̀ е попристаналъ да мисли само за себе си и своето щастие. Разумътъ му се е по-окоптилъ отъ дългото робство, и той е почналъ горѣ долу сериозно да мисли за подобрието живота на другитѣ. Това подобриение е основата на всички общественни прѣобразованія. Има ли нѣкой, който се съмнява въ казаното? Моля тогава този мой приятель да посети народното събрание и послуша на разискванията, пренията и дебатитѣ върху прокарванието на различни проекти и закони, въ които се полага основата на народното подобриение. Да ли тѣ постигатъ своята цѣль? То е другъ въпросъ. Колко сила, колко енергия се иждивяватъ въ това мѣсто! Тукъ планове се кроѣтъ, въпроси се рѣшаватъ и разискватъ отъ общъ характеръ. Колко умове сж заети да мислѣтъ! И то все за доброто на бедниятъ народъ. И попитай сърдцето, колко сила, колко енергия то испраща посрѣдствомъ кръвта въ мозъчнитѣ клѣтки; Въ тази обширна и многолюдна столица на чело̀в̀ч̀ес̀к̀ий животъ, която има 3,000 пѣти по вече жители отколкото цѣлото земно кълбо. Тукъ въ този лабиринтъ всичкитѣ реформи се създаватъ. Но нека не забравяме, че народното събрание не е мѣстото отъ гдѣто доброто може да се роди? Не! то е само мѣстото отъ гдѣто доброто може да се прокара въ обществото; и то пакъ зависи много, какви хора имаме за прѣдставители и отъ какви сили и начала се тѣ въодушевяватъ.

Единственното мѣсто за ражданието на доброто е домътъ. Той е първото святилище на чело̀в̀ч̀ес̀т̀в̀ото, въ което майката и бащата сж първитѣ първосвященници при олтара на чело̀в̀ч̀ес̀к̀ата душа. Отъ каманитѣ на този храмъ — домътъ, природата е почнала да полага основитѣ за всецѣлото въздигание на всички разумни сжщества. Отъ този общъ домъ, чело̀в̀к̀ът̀ е билъ опрѣдѣленъ да приеме всичкитѣ свои дарби, сили, способности и благородни качества, спорѣдъ изискванията на върховния законъ на духа. Този е билъ най-правийтъ и естественъ пѣтъ да се постигне онази велика цѣль, която е прѣдъ нами. Отъ дома чело̀в̀ч̀ес̀т̀в̀ото е трѣбвало да очаква за хиляди години, като единъ чело̀в̀к̀ъ,

въ надѣждата за идванието и ражданието на всички добродѣтели. Тѣ сж били въплотявани въ извѣстни души, които сж били олицетворение на общата добродѣтель на чловѣчеството. Тѣ сж били вдъхновенни съ истински велики мисли да откриватъ волята на онзи всемирень духъ, който оживотворява и владѣе всички, а тази воля всѣкой осѣща и знае. Тя е всемирна сила, всемирно стрѣмление за жизненна дѣятелность вжтрѣ въ нази и вѣнъ отъ нази. Всѣкой чловѣкъ, който, желае да сжществува, да живѣе и участвува въ благата на този истински животъ, трѣбва да работи съзнателно за своитѣ длѣжности, като членъ отъ общия организмъ на този самосъзнателень духовень животъ.

Христосъ много ясно показва къмъ тази необорима истина. Дървото се очаква да принесе свойтъ плодъ. И всѣкой чловѣкъ трѣбва да се роди изново отъ духа на истинския животъ прѣди да е въ състояние и сила да влѣзи въ ония истински условия на този животъ, който е вѣченъ по естество. Вѣченъ въ тази смисълъ, че силата му прѣбжда всѣкога. Че това е цѣла истина, нѣма никакво съмнѣние. Всичката видима промѣна и видоизмѣнение, което ний виждаме да взема мѣсто въ материалния свѣтъ е слѣдствие и резултатъ отъ колебанието на силитѣ му и не постоянството на елементитѣ му. Този характеръ на настоящия физически свѣтъ произлиза отъ устройството на естеството му, което нѣма постоянна пропорция; но се измѣнява постоянно спорѣдъ нѣкакви вжтрѣшни закони, които не ни сж извѣстни. Доказано е, че настоящия физически свѣтъ постоянно губи отъ енергията си чрѣзъ лжчеиспущание въ пространството. Какво става съ тази енергия? Незнаемъ. Но сме увѣрени, че не се губи нито чезне напразно; но върши една велика работа, за която много малко знаемъ фактически, но врѣмето не ще бжде далечъ, когато повече свѣтлина ще блѣсне въ ума ни върху тази тайна.

Подъ силата на този фактъ ний сме принудени да признаемъ тази необходимость Именно: че силитѣ въ природата и силитѣ вжтрѣ въ живота трѣбва да се оползотворѣтъ. Безъ това прѣобращение и прѣврѣщение, нашето сжществувание е невъзможно. Нужно е като

разумни твари да мислимъ. Животътъ е най голѣмата важность, казва единъ философъ. И всѣкой който го продаде и прахоса за нищо и никакво, показва че му липсува нѣщо въ умътъ. Да! липсува. Ний трѣбва да почнемъ преобразованието вътрѣ у нази. Тукъ сж именно първоначалнитѣ елементи, отъ които може да се създаде единъ свѣстенъ животъ пълненъ съ хубости и добрини. Тукъ именно лѣжатъ първоначалнитѣ закони, по които се е създадала цѣлата вселенна. Нека да се не чудимъ на това. Сѣмето на букътъ е малко по величина, но съ врѣме става великолепно дърво. Всичката опасность стои само въ двѣ нѣща: първо, да се не изгуби вътрѣшната му сила, която прѣобраща елементитѣ на физическия свѣтъ за въ полза на живота. И второ, да се не пропустнатъ условията, които му даватъ възможността да постигне тази цѣль. Тукъ е тайната на успѣха на всѣкой разуменъ животъ.

Природата не е почнала своитѣ велики творения и произведения по единъ фантастически начинъ, какъвто си мислимъ и въображаваме по нѣкой пътъ. Въ нея има послѣдователность и редъ. Тя е почнала своята велика работа отъ най дребнитѣ и най малкитѣ нѣща незабѣлжителни по своята голѣмина. Въ този случай, тя е странна въ своитѣ дѣйствия и постѣпки. За създаването на материалний свѣтъ, тя е трѣбвало да почне първомъ отъ атомитѣ, най малкитѣ частици на веществото които за сега знаемъ, това е твърдението на науката. А въображава ли ли сте си нѣкога, като каква трѣбва да е величината на единъ атомъ? учени математици съ тънки изчисления сж намѣрили да е приблизително една двадесетъ и петъ милиона часть отъ диаметъра на два сантиметра и половина или една милиона часть отъ диаметъра на единъ милиметъръ: отъ тази дълбочина, отъ тази ничтожна величина за нашето понятие: природата е трѣбвала да приготвя настоящата видима вселенна прѣдъ очитѣ ни. За колко хиляди и милиони и милиони вѣкове на миналото, тя е трѣбвало да събира и згрупирва тия малки частици? Кой знае! тя е трѣбвало съ неуписуема търпеливость и внимание да събира и згрупирва оми, да образува молекули, маси, слънца, планети и

най послѣ цѣли системи. Тукъ е било необходимо трудъ и постоянна дѣятелностъ за да се произведе и създаде нѣщо порядъчно, нѣщо велико и хармонично въ естество на своето устройство.

Ний днеска желаемъ да създадемъ едно общество, което да е самийтъ идеалъ и въплочение на всичко що е добро и благородно. Това го желаѣтъ и нашитѣ приятели Социалисти Демократи. Това тѣ и мечтаѣтъ както и ний. Но нека не забравяме истината, че съ шумъ, врѣва укоряване единъ другиго, този идеалъ нѣма се постигне, нито пъкъ съ разрушаване на всичко що носи името старо и прѣживяло. Нито пъкъ съ настоящитѣ начини да си вадимъ очитѣ и си трошимъ шапкитѣ по изборитѣ за политически права. Нито пъкъ чрѣзъ днешната цивилизована политика, въ която лъжата е главниятъ елементъ. Лъжата по естество е два вида: черна и бѣла, казва нѣкой си учителъ по нравствената философия. Черната лъжа дължи своето сжществуване на долнитѣ классове на обществото, когато бѣлата лъжа дължи своето сжществуване на горнитѣ по образованни а особно на висшата дипломация.

Макаръ и днесъ политиката да прѣдпочита бѣлата лъжа прѣдъ черната, обаче тя си е все лъжа нѣма свойствата на истината.

Отъ всѣкой свѣстенъ чловѣкъ днеска се изисква, не само шумъ и врѣва, но и дѣла съобразни съ благородниятъ животъ. Не трѣбва да плачемъ за нещастията на хората съ крокодилски сълзи, свѣтътъ е билъ оплакванъ по този начинъ отъ създаването мира, но каква полза сме придобили отъ този крокодилски плачъ. За въ бжджще ний се нуждаемъ отъ съчувствие, което произлиза отъ една душа пълна съ любовъ за доброто на другитѣ.

Единственната надѣжда за подобрието на обществениятъ и честенъ животъ, трѣбва да се тури въ възпитанието на Дома. Къмъ Домътъ трѣбва да се присѣдинѣтъ училищата и всички други благородни учреждения, които носѣтъ възпитателенъ характеръ. Всичкитѣ трѣбва да се хванѣтъ ржка за ржка, за постиганията на тази единственна цѣль, която е основата на общественното благоденствие. Силата проевлява своята мощъ въ съе-

динението; но това съединение изисква елементи приготвени, въ които силата да покаже своята благотворителна дѣятелностъ и влияние. Безъ тия елементи силата нѣма значение самата по себе си.

Това прѣобразованіе ще се постигне само тогава, когато почнемъ на пълно да съзнаваме и усѣщаме источника на злото; и когато въ насъ се роди онова дълбоко желание да се освободимъ и избавимъ отъ това робство. Единъ боленъ е принуденъ да повика единъ вещь докторъ да му помогне, щомъ като осѣти опасността за свойтъ животъ. Злото и порокътъ не сж вѣнка, но вжтрѣ въ нашия организмъ. Тѣ сж послѣдствія отъ прѣдидущи причини, които тѣсно сж свързани съ нашитѣ мозъчни цѣнтрове, въ които особенъ родъ клѣтки, съвпрѣгнати съ Физико-Психически стрѣмления побуждатъ ни да играемъ ролята на дѣйци и причинителни за добро или зло. Кждѣ се крижтъ основнитѣ причини за тази двойка дѣятелностъ въ душата? За това щемъ говори по послѣ.

Това извращение на нашитѣ сили и способности е въсприето отъ дѣди и прѣдѣди. То е дълбока и естествена наклонностъ, която се явява въ нашиятъ душевно-нравственнъ животъ щомъ ни се прѣдставжтъ извѣстни условия и причини, които да ни побуджтъ и заставжтъ да вземемъ такова направление, което съвпада съ течението на природниятъ водопадъ, силата на когото влече всичко безъ разлика въ едно и сжщо направление. Ако нашиятъ духовенъ животъ нѣма достатъчна нравствена сила, въ ржката на волята да отклони и избѣгне влиянието на това вжтрѣшно влечение, то опасността е тѣй неизбежна, както паданието на единъ камакъ, който е вече изгубилъ равновѣсието си отъ върха на една скала. Тукъ законътъ е единъ и сжщъ. Всичката разлика е само въ начина на дѣйствиата му. Въ първийтъ случай всички тѣла, които губжтъ равновѣсието си, падатъ и се разрушаватъ; а въ вторийтъ всички разумни същества, които прѣставатъ да слѣдватъ пжтя на своята длъжностъ, лишаватъ се отъ нравствена свобода и падатъ жертва на духовното раскапване. Въпросътъ, който е естествено се подига въ умътъ е: Какъвъ лѣкъ да се употрѣби противъ това зло? Днешнитѣ злини и

нещастия въ общественыйтъ и частень животъ сж резултатъ отъ тази извратена природна наклонность наречена: Първородень грѣхъ, душевно растройство или по добрѣ умственно отпадание.

Свѣтътъ до голѣма степень е подъ влиянието на тази сила, на тази пѣкленна страсть, която е покварила и заразила всичко добро у нази. Отговорността разбира се пада върху всички нравственни сжщества, които сж допуснали да се развие у тѣхнийтъ животъ.

Всѣкой, който прави грѣхъ казва Христосъ на фарисейтъ, „рабъ е на грѣхътъ.“ Но ако искате да бждѣте свободни: промѣнѣте живота си. Доклѣ имате видѣлината, вѣрвайте въ неж за да сте синове на видѣлината, понеже, който ходи въ тъмнината незнае кждѣ отива.

Тази жизненна видѣлина е онази фосфорическа сила, която ни кара да мислимъ за нѣща велики и славни. Тя е силата, която е създавала въ нашийтъ животъ всичко добро и благородно. Тя е силата на стрѣмящій се животъ, който въздига и оживотворява всичко мъртво. Когато умътъ е лишенъ отъ тази фосфорова сила, той е лишенъ тѣй сжщо и отъ възвишени идеяли за живота. Въ него не живѣе вече чловѣчески дхъ, но скотскийтъ. Лицето му се помрачава, понеже то е дарба само на чловѣка — на чловѣка, който мисли и разсжждава. Когато душата изгуби тази сжщественна сила на видѣлината слѣдъ нея послѣдва нравственно отпадание и распаивание И добрѣ е забѣлѣжилъ, единъ ученъ филисофъ, че безъ фосфора и мъртвитѣ не бихж могли да въскржснжтъ.

Когато чловѣкъ изгуби тази вжтрѣшна фосфорова сила, той е изгубилъ вече своитѣ най възвишени чувства. Неговата душа става тжпа и нечувствителна за нея вѣрата и надѣждата изгасватъ постепенно; миналото остава само призракъ, а бжджщето провидение и гола измама. Хваща се той тогава, като слѣпецъ за тоягата на видимото приврѣменно, което той почва да нарича „идеалъ“ — дѣйствителната гола тояга.

Нашето общество днеска мѣза на онзи слѣпъ чловѣкъ, на когото като му отворилъ Христосъ очитѣ-попиталъ го, „що виждашъ? А той отговорилъ и казалъ“ виждамъ чловѣцитѣ като дървата.“ Не е ли такава

днесъ нашето състояние? Не виждаме ли ний така, реда и порядъка на нѣщата въ природния и нравственнъ свѣтъ? Ний живѣемъ като че утрѣ ще умремъ, и по този начинъ мислимъ че всичко ще се свърши. Причината за това е нашето умствено и духовно невѣрство, което ни е лишило отъ истинското знание на законитѣ на разумниятъ животъ. По ясно казано. Ний не знаемъ още, какъ да живѣемъ, като чловѣци. Само въ единъ добръ възпитанъ животъ могатъ да се развижатъ най добритѣ качества и добродѣтели, които да принесжатъ своитѣ плодове на врѣме. Само въ единъ животъ пълненъ съ любовъ и ръководенъ отъ висшъ разумъ, може да сжществува истинско щастие и блаженство въ всѣкой чловѣкъ.

Науката за разрѣшаванието на този труденъ и бодливъ въпросъ, е прѣписала слѣдующето правило: Всѣка майка и баща, всѣкой възпитателъ и възпитателка, трѣбва да изучаватъ чловѣческото естество отъ всѣко положение да изучаватъ условията, подъ които се пробуждаватъ и развиватъ извѣстни добри или лоши качества. Тукъ е именно основата на доброто възпитание. Ний трѣбва да разбираме въ какво отношение и взаимность сж расположени чловѣческитѣ способности вътрѣ въ мозъка? Кои наклонности сж по силни, и кои по слаби? Кои органи вътрѣ въ мозъка сж повече развити и кои не сж развити. Веднжжъ това като се постигне, да почнемъ съ знание и научно умѣние да възпитаваме своитѣ синове и дъщери (чада). Задачата вече сама по себе си ще се разрѣши.

Ако една майка горѣ долу образована имаше поне повърхностни понятия за мозъчното състояние на своето дѣте, тя навѣрно би го избавила отъ много злини, които въ бжджще бихж му косвали живота. Желѣзото трѣбва да се бие докато е горѣщо, сжщото е и съ чловѣческото естество. То може да се прѣобразува и възпитава, до като съдържа тази първоначална топлина на младийтъ и гѣвкавъ животъ, който възприема и усвоява всичко що му се даде. Тукъ лѣжи една тайна за нашиятъ умъ, и една дѣйствителна истина. Мозъкътъ е сѣдалището на всичкитѣ наши сили и способности. Тукъ вътрѣ въ този мозъченъ лабиринтъ, всѣка сила и способностъ има свой

сопственнѣ органѣ, чрѣзъ който проевлява своята вроде-на дѣятелность.

Отъ прѣодоляваннето въ нази на коя и да е сила или наклонность въ едно или друго направление, взема опрѣдѣлени черти нашия сжщински характеръ т. е. всички други сили и способности се срѣдоточаватъ къмъ тази вжтрѣшна цѣль, която сме избрали и която дѣйствително опрѣдѣля положението ни, къмъ кой характеръ на нравственний свѣтъ принадлежимъ, и какъвъ чловѣкъ слѣдъ малко ще станемъ. Това разбира се зависи твърдѣ много отъ първоначалното побуждение на нашитѣ наклонности и сили, вжтрѣ въ клѣткитѣ; да вземемъ едно съзнателно или несъзнателно направление. Тѣзи вжтрѣшни подбудителни мотиви рѣшаватъ нашата участь веднжжъ за всѣкога

Имовѣрно е, че противъ тази научна теория могатъ да се подигнатъ купъ възражения отъ извѣстенъ классъ мислители. Но като оставимъ тия възражения приврѣменно на страна, то и ний ще ги попитаме съ единъ въпросъ: отъ какви причини произлиза изопачаванието на правитѣ начала и истини у нашия животъ? Въпрѣки нашето образование и набожность, ний много на често се повръщаме въ живота си да вършимъ онова, което е ниско подло и недостойно за името „чловѣкъ.“ Иовъ е питалъ, кой е родилъ капкитѣ на росата? И ний питаме, кой е родилъ капкитѣ на злото? Защо единъ е кроткъ, а другъ свирѣпъ? Защо единъ е съвѣстенъ и благочестивъ, а другъ нечестивъ и безсѣвѣстенъ? Защо единъ е разуменъ, а другъ безуменъ? Защо единъ е истинолюбивъ и услужливъ къмъ всѣкиго, а другъ подълъ, лъжець и грабитель? Ако тия пороци сжществувахъ само помежду беднитѣ и невѣжи, то щѣхме да имаме каква годѣ външна причина, проистекающа отъ условията на външния животъ. Но за жалость, принудени сме да признаемъ, че това не е така, тия пороци сжществуватъ повечето помежду образованитѣ и цивилизовани хора, които не сж заставени поне както беднитѣ и прости хорица отъ нужда да крадѣтъ и да лъжатъ. Кой ги заставлява тогава да вършѣтъ тия дѣла? Може би ще каже нѣкой „егоизмътъ.“ Но защо едно „его“ да върши

злото, а друго „его“ доброто? Всѣкой челоуѣкъ има „измъ;“ но въ едно той служи за благородни дѣла, а въ друго за подли.

Може би ще се намѣри нѣкой другъ да каже съ общото опрѣдѣление, че грѣхътъ е причината на всичко това. Но грѣхътъ самъ по себе си е послѣдствие отъ прѣдидуци причини. Може би ще се намѣри другъ да каже, че паданието на Адама въ Едемския рай е причината. Но нима съ паданието на единъ камакъ може да се събори една цѣла кжща? И нима съ изяданието на една ябалка могатъ да се повлѣкжтъ толкова злини въ свѣта? То ще бжде много интересно, ако нѣкой може да ни докаже това съ научна послѣдователность. Несъмнено, причинитѣ на злото лѣжжтъ нѣкадѣ дълбоко скрити въ самата природа. Важно е да диримъ тия причини. Въ свѣта има не само колебание и движение помежду элементитѣ, но сжществува тѣй сжщо и непримирима борба помѣжду силитѣ, които се раздѣлжтъ на положителни и отрицателни. Това е истинно, както за физическитѣ, тѣй сжщо и за правственнитѣ и духовни сили. Въ живота има два цѣнтъра на дѣятелность: цѣнтъра на положителнитѣ сили т. е. на доброто, и цѣнтъра на отрицателнитѣ сили т. е. на злото. Сега зависи, къмъ кой цѣнтъръ е по близо нашиятъ животъ и кои сили прѣодоляватъ по вече съ влиянието си върху душевното ни стрѣмление. Отъ голѣма важность е да знаемъ причинитѣ на лжжата, подлостъта, нечестието, грабителството, насилието неправдата, които се практикуватъ подъ различни образи и форми. Дѣйствително това е едно отъ най страннитѣ явления въ челоуѣческия животъ. Хора, които ний мислимъ за добрѣ образовани, поставени на длъжность подъ извѣстни условия и обстоятелства и подложени подъ извѣстни налягания и влилия, ще извършжтъ всичкитѣ почти пороци едно подиръ друго и то безъ да ги бие съвѣста или по добрѣ безъ да се раскажтъ. Гдѣ е тогава причината? Въ челоуѣкътъ ли, въ условията ли, или въ възпитанието?

Въ химията има единъ законъ, който е слѣдующия: за да се произведе едно химическо съединение; изискватъ се три нѣща: първо, два елемента съ взаимно сродство

единъ къмъ други, и едно условие. Щомъ сжществуватъ тия три приготвителни стѣпки, актътъ на реакцията послѣдва и съединението е дѣло извършено. Химицитѣ се ползватъ отъ този законъ, като въспиратъ или ускоряватъ химическитѣ дѣйствия спорѣдъ нуждата. Въ този случай, условието се вижда да е причината, а двата елемента дѣйцитѣ т. е. виновницитѣ на химическото дѣло. Слѣдва отъ казаното, че ако условието се отстрани, то и акта на реакцията ще се прѣкрати. Отъ всичко до тукъ става ясно, че за да се избѣгнатъ лошитѣ слѣдствия въ нашия общественъ животъ, необходимо е да се отмахнатъ всичкитѣ условия, които причиняватъ и раждатъ злото.

Разбира се, ако не обрацаме внимание на този фактъ на тази очевидна истина, то проклятията и злинитѣ никога нѣма да се отстранятъ отъ вратата на дома ни. Нещастията не ще закѣснежатъ да ни нападнатъ. Безумний страда отъ умътъ си и немарливий отъ немарението си, казва една источна поговорка. И право е казалъ единъ философъ, че немарливостта е майка на всички злини.

Днешнитѣ срѣдства и методи за подиганието обществото сж лишени отъ сжщински наученъ характеръ. Всичко е произволно и не съобразно съ онѣзи изисквания на истинския духъ на жизненнитѣ и нравственни закони отъ които зависи нашето щастие и благоденствие.

Миризливитѣ тъмници, несправедливитѣ закони, остритѣ саби и щикове и голѣмитѣ топове, нѣма да подобрятъ положението ни, нито пъкъ ще създадѣтъ нѣщо добро и благородно въ нашиятъ животъ. Тѣ сж нѣща принадлежаци на старата цивилизация отъ природниятъ грубъ и себелюбивъ чловѣкъ на когото всичкото желание е да тъпчи другитѣ.

Духътъ на дълга ни диктува да търсимъ по добъръ и чловѣколюбивъ пѣтъ. Въ този старъ пѣтъ хиляди и милиони души сж погинали и хиляди и милиони чловѣци сж страдали. Всѣкой прѣстъ отъ земя е вече облянъ съ чловѣческа кръвъ. Нима това е чловѣческо? Нима това е християнско? Гдѣ е Христосъ и гдѣ сме ний? Нима за това сме призовани да се истрѣбваме единъ

другъ? Не! да не бжде. Ний сме призвани да се научимъ какъ да живѣемъ и работимъ съобразно съ онзи животъ, къмъ който всички се стрѣмимъ съ единъ умъ съ една душа.

Нека вземемъ прѣдъ видъ устройството на чловѣческото тѣло и ний ще научимъ единъ добъръ урокъ. То не е нищо друго повидимому освѣнъ единъ купъ отъ живи клѣтки, които наредени и устроени подъ извѣстни условия, съставляватъ, всичкийтъ сложенъ организмъ на нашето тѣло. За организацията на това тѣло знаемъ твърдѣ малко, понеже немарението ни е държало въ невѣжество до скоро. Намъ не се били познати онѣзи тайнственни закони, които владѣжтъ, управляватъ и направляватъ нашиятъ съзнателенъ и несъзнателенъ животъ. Но чловѣческиятъ духъ не сѣди безъ работа. Той дири и търси скрититѣ стѣпки на природата. Дири ги съ цѣль да се научи. А това знание има за задача да разрѣши и да прѣмахне мжчнотиитѣ.

Първото нѣщо, което ний забѣлѣзваме и ни привлича вниманието е, че въ този организмъ има редъ; има взаимностъ на обща дѣятелностъ; има хармония помежду всичкитѣ дѣйци, които знажтъ своята работа много по добрѣ отъ колкото ний нашата. Тукъ вжтрѣ въ този организмъ не се гонжтъ частни цѣли или пѣкъ частни интереси. Не! Тукъ се гони една обща цѣль, едно общо благоденствие, на което самийтъ чловѣкъ се радва. Тукъ е тайната на общийтъ успѣхъ, то е съчувствието въ цѣлиятъ животъ. Въ този организмъ нѣма прислѣдвания, нѣма каприции, нѣма своеволия, нѣма криворазбирания; Тукъ сжществува единство. И когато една отъ съсѣднитѣ клѣтки се поболи и страда, то всички други клѣтки влизатъ въ общо съчувствие и бързатъ да прѣмахнжтъ злото по всѣкой начинъ. И по нѣкой пжтъ и самийтъ вироглавъ чловѣкъ се позамясля и почва да скърби, плаче ѣ окаява лошата участъ на своята съсѣдка робиня, която е така тѣсно свързана съ неговтъ интересъ, щото . той не може по никой начинъ да извади отъ ума си страданията ѣ. Не може зеръ! Понеже негова милость дълбоко се е убѣдилъ отъ опитностъ, че само отъ доброто състояние и положение на

тѣзи клѣтки, ще зависи неговото общо здравие и общъ успѣхъ и щастие.

Едни отъ тѣзи клѣтки съставляватъ коститѣ, други мускулитѣ, трети артериитѣ и венитѣ, четвърти стомаха (желудѣка) пети бѣлитѣ дробове, шести сърдцето, седми нервитѣ, осми мозъкътъ и тѣй нататъкъ. И всички спорѣдъ свойствата и качествата на своитѣ естествени сили и способности, изпълняватъ своята длъжностъ опрѣдѣлена тѣмъ отъ общийтъ законъ.

Клѣткитѣ съставляющи коститѣ, се заняти съ подържанието устройството на костенийтъ скелетъ. Клѣткитѣ образующи мускулитѣ сж завзети съ подържанието позата на тѣлото и зглобѣванието на отдѣлнитѣ части, клѣткитѣ съставляющи стомаха, иматъ работа съ смиланието на храната, клѣткитѣ въ дробоветѣ съ приеманието на кръвта, клѣткитѣ въ сърдцето съ прѣкарванието кръвта по артериитѣ, клѣткитѣ въ артериитѣ съ прѣнасенито кръвта по цѣлото тѣло, а кръвта, която е общийтъ капиталъ съдържа всичкитѣ хранителни елементи необходими за подържанието живота и щастие-то на това много людно общество наречено чловѣчески организмъ. Колкото за клѣткитѣ въ нервитѣ, тѣ се съединителнитѣ жици, които съединяватъ всичкитѣ отдѣлни общества въ тѣлото съ мозъкътъ и по този начинъ принасятъ двигателната сила по цѣлото тѣло. Тѣ сж единственитѣ посрѣдници, които съобщаватъ за всичко що се върши вжтрѣ и вѣнъ отъ мозъкътъ.

Относително клѣткитѣ, които образуватъ мозѣка, тѣ изпълняватъ най сложната и деликатна работа на чловѣческата душа. Въ тѣхнитѣ малки стайци е расположена чловѣческата мисълъ и чловѣческитѣ желаня. Посрѣдствомъ тѣхъ се испроважда и извършва всичката многосложна служба отъ общата дѣятелностъ на душата която постоянно работи за подържанието порядѣка на свойтъ организмъ.

Едни отъ тѣзи клѣтки иматъ физическитѣ сили на чловѣка въ запасъ, други умственитѣ му и трети духовнитѣ му сили. Върху този въпросъ ще се повърнимъ да говоримъ по на пространо на друго мѣсто. Значи вжтрѣ въ чловѣка всичко е распрѣдѣлено съ математи-

ческа точностъ. И щомъ тази математичена точностъ сжществува, силитѣ вътрѣ въ организма се уравниватъ една съ друга и образуватъ хармония, която ний наричаме здравие. Но щомъ се изгуби това вътрѣшно равновѣсие на математическитѣ закони на духа; настава криза въ живота, която може да бжде или частна или обща, отъ която чловѣкъ или трѣбва да намѣри исходенъ пѣтъ за спасение, или пѣкъ ако не желае да стори това отъ честолюбие, трѣбва да прѣстане да живѣе; а да прѣдпочете нечестивата смъртъ прѣдъ добриятъ и благъ животъ, значи да се покаже не достоенъ за званieto си. Осжжданието на такива чловѣчески сжщества е справедливо. Онзи чловѣкъ, който прѣдпочита отровата прѣдъ хлѣба, означава, че не цѣни, онова което му е повѣрено отъ висшия, т. е. отъ чувството на разумниятъ животъ. Затова таланта на този недостоенъ и лукавъ робъ ще се вземе отъ него и ще се даде ономува, който е достоенъ и готовъ да принесе плодъ и полза.

Хиляди милиони години е взело на природата до като създаде настоящитѣ условия за живота, отъ които да се образува и направи чловѣческиятъ организмъ, който е жилището на душата, въ което тя днесъ работи за постиганияето на една по висока и по велика цѣль отъ колкото първата; именно: създаването на материалний свѣтъ и произвежданияето на простий органически животъ.

Милиони години е трѣбвало да се минжтъ дордѣ се произведжтъ и създаджтъ първоначалнитѣ клѣтки. Стотини хиляди години сж били потрѣбни до като да прѣминжтъ прѣзъ всичкитѣ стадии на развитието и видоизмѣнението и по този начинъ да станжтъ напълно приспособени за особната си служба, за отдѣлната си работа, която днесъ занимаватъ въ душевния организмъ. Хиляди години сж се изисквали за духътъ на живота до като да въспита чловѣка, и да пробуди самосъзнанияето на разумниятъ животъ вътрѣ въ неговата душа, и да прѣдизвика любовта му къмъ духовния свѣтъ, която да го отпрати въ пѣтя на онова велико и всемирно стрѣмление, наречено — просвѣщение, духовно въздигание. То е било необходимостъ за чловѣка да придобие всичко

съ постоянни усилия и постоянни себепожертвувания, за да знае да цѣни, доброто, което не му капвало отъ случая безъ трудъ и безъ жертви за да го прахосва както си ще. Не! Той е трѣбвалъ да научи отъ положителни факти на своята вѣковна опитность, че всичко му се е дало съ цѣль да върши нѣщо си. Както клѣтките вжтрѣ въ него работятъ за общото добро на общиятъ му организмъ, на които той е господаръ и отъ благоденствието на здравиято му, на което той се радва; така и той като една разумна клѣтка отъ онзи повисокъ организмъ и по висшъ животъ на духовното тѣло, той е задлъженъ въ името на своето нравствено естество да изпълни своитѣ обязанности, като разумно сжщество, като духовно-нравствена личность, като синъ чловѣчески. Да се отрича отъ своята длъжность и отъ своето призвание въ този благороденъ животъ, значи да безумствува, да безаконствува противъ святий духъ на живота. Не, остава тогава друго срѣдство за великия законъ на живота, освѣнъ да исхвърли подобно нравствено сжщество вѣнъ отъ святото си жилище, като непотрѣбна вещь, която е станала не само не потрѣбна, но и врѣдна. Това се върши именно и въ самиятъ нашъ организмъ, въ самото наше тѣло. Онѣзи клѣтки и членове отъ органическата ни система, които прѣстанятъ да изпълняватъ своята длъжность и станатъ врѣдителни и опасни за здравиято на другитѣ клѣтки и членове, исхвърлятъ се на вѣнка отъ тѣлото отъ самия този организмъ за общо добро на цѣлото органическо общество. Върху този прѣдпазителенъ законъ на природата, почива нашето здравие и дългоденствие. Тогава слѣдва, че ний въ нашето по на прѣднало духовно състояние, не можемъ да очакваме нѣщо по добро отъ това, ако не се свѣстимъ и завземемъ да промѣнимъ свойтъ вжтрѣшенъ животъ и своето нравствено поведѣние спрѣмо нази си и нашитѣ ближни. Надлѣжащата нужда и необходимостъ на нравствено-духовнитѣ закони, подъ които се ржководи разумния животъ, изискватъ отъ всѣкой чловѣкъ едно вжтрѣшно и коренно прѣобразование и „ново-раждане“ отъ духтъ на истината. Закона на развитието е вѣченъ, той не търпи застой.

ВЪНШНИТЪ УСЛОВИЯ НА ЖИВОТА.

Една отъ най заплетенитѣ и замотани тайни въ природата е животътъ. За происхождението му нищо положително незнаемъ. Онова, което сме научили относително природата му, то е придобито отъ наблюдение явленията на силата му, която различава диаметрално противоположно отъ силитѣ на физическиятъ свѣтъ, по степенъта и качествата на своето естество. Онова, което забѣлѣжаваме относително живота е, че той се е явилъ въ системата на природниятъ свѣтъ, подъ извѣстни условия, които по необходимостъ клонѣтъ да потвърдятъ истината, че природата има опрѣдѣлена една каква и да е цѣль, едно какво и да е стрѣмление.

Ний сме принудени да признаемъ очевидната истина, че животътъ е влѣзналъ въ настоящето си положение съ едно опрѣдѣлено побуждение да се развива, расте и стане факторъ и главенъ дѣецъ въ по нататъшното проявление на върховниятъ Духъ въ вселенната. За да се постигне това върховно стрѣмление въ природата, и да се роди и развие настоящийтъ органически животъ, когото духътъ ни притѣжава, прѣди всичко е трѣбвало почва, на която да тури ногата си. Почвата е съставлявала една отъ най важнитѣ елементарни първоначални необходимости за сѣществуване. Почвата е съдържала първата приготвителна стѣпка за идванието на жизненната сила въ царството на природата, да завземи новата среда на своята дѣятелность, да влѣзи въ новитѣ условия на своето битие. За постиганиято на тази обективна реалность, сили сж били нужни да приготвѣтъ жилището му и да отворѣтъ свободенъ пѣтъ за неговото влизание т. е. въплотяване, въсприеманието на настоящето си естество облечено въ плътъ и кръвъ. Природата трѣбвало да впрѣгне свойтѣ физически и химически сили и да ги натовари съ великата работа да ѝ доставѣтъ елементитѣ на почвата, посрѣдствомъ събиранието малкитѣ частици на веществото населяющи пространството: Въ общи маси, названи — небули; въ

цѣнтрове, наречени — слънца и въ системи, наименовани — слънчеви и планетни общества.

Отъ научнитѣ факти и свѣдения се учимъ, че главниятъ двигателъ въ тази огромна материална работа е билъ закона на теготението. Подъ неговата сила и влияние всичкитѣ отдѣлни частици на материята, сж били принудени да изгубѣтъ своето първоначално положение и да се стекѣтъ къмъ общото направление, на материалната солидарность, наречена видимъ свѣтъ или вселенна. Отъ тази първоначална мъгливость състояща се отъ безбройно и невъобразимо множество атоми, независящи единъ отъ други, буйни и не укротими по естество, движущи се по милиони пѣти въ секунда и то въ различни и всевъзможни направления, е трѣбвало да се създаде нѣщо си. Въобразете си, какво хаостическо състояние е прѣдставлявала тогава видимата вселенна! Каква вавилония е прѣодолявала по между частицитѣ на веществото! Каква фантазмигория е сжществувала въ движението на атомитѣ, които повидимому не сж имали никакво опрѣдѣлено направление. Всичко се е показвало на единъ развалнуванъ океанъ въ пространството вѣчно колебающъ се, безъ никоя опрѣдѣлена цѣль. Отъ това хаостическо състояние е било нужно и необходимо, да се образува и създаде нѣщо порядъчно и хармонично отговоряюще на условията изисквани отъ живота. Каква велика задача е прѣдстояла прѣдъ лицето на природата да развие и устрои настоящитѣ свѣтъ настоящата видима вселенна съ свойта хубость и вѣчна хармония на единство произтекающе отъ вѣчни и неизмѣняеми закони работящи съ математическа точность и послѣдователность.

Ако въ вселенната сжществуваше и дѣйствуваше само закона на теготението; именно: частицитѣ да се привличатъ съ еднаква сила, то вселенната не би достигнала настоящето си положение и не би приела настоящитѣ си образъ. Имовѣрно е да прѣдположимъ, че частицитѣ на веществото бихж се згрупирували въ една обща масса, която не щѣше да е приспособена за нищо. Атомитѣ за винѣги щѣхж да си останѣтъ отдѣлни и независящи еденици, безъ да проевѣтъ свойта вжтрѣшна

дѣятелностъ, която е лѣжала скрита въ естеството имъ. Тѣ щѣхъ да се прилепѣтъ единъ до други, по единъ механически начинъ, но никога не бихъ влѣзли въ по тѣсна связь. Това заключение извличаме отъ факта, че теготението по естеството си е повечето механическа сила на движенията, съ помощта на която частицитѣ и тѣлата сѣ биле турени въ пространството на подобающитѣ имъ мѣста. Всичко, което закона на тѣжестта извършва, е извѣстно налягане върху материята, което науката нарича: теготение или падание на тѣлата въ пространството къмъ цѣнтъра на тѣжестта. Върху неговата първоначална основа почива неразрушимостта на материята т. е. на първоначалнитѣ форми на веществото, наречени — атоми, които сами по себе си не сѣ нищо друго освѣнъ изражение на извѣстно количество сила, която е затворена въ естеството имъ. Всичката работа на теготението е, да поддържа единъ остановенъ редъ вече отдавна създаденъ отъ прѣдидущи причини и начала, освѣнъ това да спазва сжщеврѣменно единство помежду всичкитѣ отдѣлни дѣйци на материалний свѣтъ, като ги държи въ границитѣ на своята сила и влияние.

При всичко, че всемирното теготение играе една отъ най важнитѣ роли въ вселенната, при все това извѣстни факти ни навождатъ къмъ мисълта да заключимъ, и то справедливо, че ако този законъ на теготението, не би се обословилъ или пѣкъ видоизмѣнилъ и подпомогналъ отъ закона на всемирното сродство на елементитѣ. то навѣрно видимата вселенна днесъ щѣше да има другъ изгледъ не толкова приятенъ. Въ всемирното сродство се крие една отъ великитѣ тайни на общата дѣятелностъ на природата, която произтича отъ свободното дѣйствие на атомитѣ които влизатъ въ всевъзможни взаимни съжзи помежду си, отъ които съжзи се образува постоянна енергия, която се прѣнасе отъ различни срѣди по цѣлата вселенна. Безъ всемирното сродство, свѣта за винжги би останалъ вѣчно безплоденъ и вѣчно безцѣленъ. Мракъ и тъмнина щѣхъ да владѣжтъ на всѣкадѣ; влиянието на топлината и свѣтлината, не щѣхъ да сѣ понятни на назй, Духътъ на чловѣческата душа за винжги щѣше да остане затворенъ въ вѣчната бездна,

въ която нищо друго не би съществувало, освѣнъ вѣчно мълчание.

Свѣтътъ надъ вратата си щѣше да има надписа: „Изгубенъ миръ.“ Любовта и злобата, обичта и ненавистта, истината и лъжата погрѣбени щѣхъ да бждатъ въ пропаста на пространството. Не щѣше тогава да има нужда, ни отъ вѣра въ Бога, ни отъ възпитание въ живота, ни отъ наука за развитието, ни отъ философия за просвѣщението. Мозъкътъ на беднитѣ отчаени философи, богослови, материалисти идеалисти, щѣше да е въ блаженъ пской. Свѣтътъ щѣше да бжде избавенъ отъ учението имъ: „животътъ е зло, безъ него е по-добро.“

Но види се явно отъ фактитѣ, че природата не взела тия нѣща въ съображение при устройството на вселенната. Това даже на ума ѝ не идвало, че ще дойде единъ день, когато ний разумнитѣ твари ще бждемъ обезпокоявани отъ всевъзможни злини, които ще ни туржатъ да се гонимъ по лицето на земята и да се биемъ всѣкой съ брата си. Навѣрно, ще каже нѣкой; ако тя бѣ прѣдвидела нашитѣ нещастия, тя би ги взела въ внимание. Но вижда се, че това не влизало въ смѣтката. ѝ Главната ѝ цѣль и задача била да устрой видимата вселенна тѣй както върховнитѣ ѹ закони сж го изисквали, и да даде на всѣкой свѣтъ онѣзи условия посрѣдствомъ, които да бжде приготвенъ и приспособенъ за всичкитѣ нужди на развивающій се и растящъ животъ. Дали тя си е въображавала, че когато дойджтъ разумнитѣ сжщества въ дома ѝ, ще подигнатъ купъ разисквания, прения, гонения, за всевъзможни прѣдмети, въпроси, стежания, и имоти, кому принадлежжтъ по право? Това види се да е билъ второстепененъ въпросъ оставенъ на страна да се разглежда кога му дойде врѣмето. И не е чудно, че днесъ този въпросъ е подигнатъ на разглеждане. Ако и да не разбираме още достатъчно езика на природата за да се ползуваме напълно отъ уроцитѣ, които ни дава всѣкой день, при все това тя е сполучила да ни научи по нѣщо си, за основнитѣ начала. Животътъ на миналото, не е билъ иждивенъ напразно, душата отъ дълговѣковната си опитность е нау-

чила нѣкои отъ първитѣ постановления на върховниятъ животъ. Мозачнитѣ клѣтки сж ни прѣдали първата заповѣдь написана отъ вѣчниятъ Духъ. Законътъ на съвѣстѣта е прогласилъ вече вжтрѣ въ всѣкой человѣкъ, че Дългътъ е първата стѣпка за успѣха и щастieto на живота въ всѣкоя душа. Тази е първата аксиома, която трѣбва всѣкой разуменъ человѣкъ, вече да проумѣ е, защото врѣмето на исхода ни приближава да се освободимъ отъ Фараоновото владичество.

Има философи, които гледатъ съ прѣзрение на живота. За тѣхъ человѣчеството не е нищо друго освѣнъ материална згань, която днесъ сжществува утрѣ изчезва. Има купъ капиталисти и хитри дипломати, които гледатъ на живота на другитѣ, като на извѣстенъ капиталъ, който може да се усвой чрѣзъ различни благородни и неблагородни срѣдства и да се употребѣи за частни цѣли, прищевки и каприций. Върху тази основа народитѣ още се стрѣмжтъ да подигнжтъ, своята бжджща слава и щастие. Голо щастие! Измама на человѣчeskото щеславие. Отъ врѣмето на нашитѣ първи прародители, ний все това блаженство търсимъ въ този свѣтъ, но то нѣма да дойде, ако и да го чакаме за хиляди и милиони години. Тази подла и нечестива философия нѣма създаде нашето бжджще блаженство нито нашийтѣ бжджщъ животъ; тя нѣма да ни освободи отъ отговорность спрѣмо закона на Дългътъ и правдата. „Голъ излѣзохъ отъ майчината си утроба,“ казва праведний Иовъ, и, „Голъ ще сж върнж.“

Най трудната работа, казва единъ физиологъ е: да поправимъ единъ разваленъ и растроенъ мозъкъ; най трудната задача, казва единъ въспитателъ е да исправишъ единъ покваренъ характеръ; най опасното нѣщо, казва единъ философъ е: злѣ настроеното сърдце. Голѣмата трудность, съ развалениятъ и растроенъ мозъкъ се намира въ разглобенитѣ му части и цѣнтрове, които се изгубили своето физиологическо равновѣсие. Равновѣсие, което никой не може да поправи, освѣнъ самата природа.

Голѣмата мжчнотия съ покварениятъ характеръ лѣжи у самата душа, която психически е различно настроена, Настроение, което проистича отъ връзката и влиянието

на негативнитѣ духовни сили. Подобенъ характеръ само добродѣтелята е въ сила да исправи и промѣни.

Голѣмата опасностьъ съ злѣнастроеното сърдце, лѣжи въ самата му динамическа сила, която може да избухне като вулканъ когато и да е, щомъ се докосне злото до него. Подобно сърдце, никоѣ не може да укроти освѣнъ любовта.

„Сърдцето е измамливо повече отъ всичко, и твърдѣ растлѣно: кой може да го познае?“ Така е говорилъ Еврейскитѣ пророкъ Йорелима, като е прѣдвиждалъ источника на всичкитѣ общественни злини, които се били слѣдствие и резултатъ отъ разобуздани чловѣчески сърдца и отъ разобуздание чловѣчески страсти, които нѣмали никакъвъ разуменъ контролъ, но постоянно се мѣнявали, като нѣкой вулканъ.

За прѣмахванието на злото, истината е необходима да се внушава въ всѣкой умъ, и да се прѣдставя въ всичкитѣ ѣ видове, форми, образи и степени прѣдъ всѣкой чловѣкъ, и не само това, но и да се прокарва, посѣва и въплотява въ самитѣ душевенъ животъ, гдѣто да стане сила и двигателъ въ духовното просвѣщение.

Въздиганието на чловѣчеството и чловѣческата душа се извършва по единъ много сложенъ начинъ. Това ний незабѣлѣзваме; Но ний чуваме гласа на вѣрата и надѣждата вѣтрѣ въ нашата душа, които ни канѣтъ да влѣземъ въ свѣтлото бждѣще; гдѣто хубавитѣ и благи обѣщания ни очакватъ, гдѣто условията се промѣнени и положението е подобрено; гдѣто животътъ е тихъ, добръ и благороденъ; гдѣто радостта, миръ и блаженство прѣодоляватъ.

Обаче умоветѣ ни постоянно се смущаватъ и колебаѣтъ отъ нови впечатления, както умоветѣ на младенци. Ний сме влѣчени постоянно отъ всевъзможни течения и промѣнения, които ни тласкатъ, ту къмъ една, ту къмъ друга посока. Нѣма спокойствие. „Борба непрестанна е този нашъ животъ,“ казва поетътъ.

Мозъкътъ ни е обеспокояванъ, отъ енергията на природата, която ни принуждава да се стрѣмимъ, къмъ онова което е непостижимо, къмъ онова, което невидимъ да схванемъ и къмъ онова, което незнаемъ да научимъ.

Врѣмето носи всичко поредъ, а нуждата прилага всѣко нѣщо на редъ.

Ний гледаме, казва Павелъ: „Мрачково,“ като „прѣзъ огледало.“ Но това което видимъ е само отражение на миналото; на онова, което е минало прѣди насъ. Значи само миналото бжджще е дѣйствителната истина, която е оставила и въ свѣта и въ насъ отпечатъкъ на своето присѣствие. Колкото за иджщето бжджще, то е само идеалътъ безъ никоя сжщностъ, които има да се осжщести на своето врѣме въ една или друга форма. Той е величественыйтъ планъ на една кжща, която има да се построи. Има голѣма разлика помежду планътъ и самата кжща. Планътъ е вида на кжщата начертанъ на една хубава книга, когато, кжщата е самата реалностъ, сжщността, въ която нашиятъ животъ прѣбждва.

Но съмнѣнието е характеристика на чловѣческиятъ умъ, който се колебае помежду вѣрата и невѣрието, като си размишлява: дали се е родилъ за нѣщо си или за нищо? Дали свѣтътъ има нѣкое значение въ себе си за него, или той така си мечтае и въображава? Дали се управлява отъ нѣкого, или отъ никого? Какъ се е създалъ? Кой го е произвелъ и устроилъ? Дали нѣкое велико сжщество, наречено: Богъ, или нѣкоя велика сила, наречена: Природа? Такова е естеството на душата щото тя неможе да успѣва, и да се разширочава въ своето духовно развитие, безъ тази вжтрѣшна умственна свѣтлина. Тя неможе слѣпо да се движи къмъ каква и да е посока. Тя се нуждае отъ идеалъ, който да ъж въодушевява къмъ нѣщо си. Къмъ нѣщо си, не мъртво, но живо. Живо, което да има сродство и любовь съ неж.

Богословътъ и Тейстътъ казватъ: Богъ е създалъ и устроилъ свѣта; Той го управлява, И той е всичко. Безъ Него нищо не сжществува.

Натуралистътъ и Материалистътъ казватъ: материята, и природата. Тѣ сж произвѣли и устроили свѣта, той се намира подъ управлението на тѣхнитѣ закони. Безъ тѣхното присѣствие нищо не би сжществувало.

Идиалистътъ и Спиритуалистътъ казватъ: умътъ, и духътъ сж пропроизвели и устроили свѣта. Всичко, което видимъ и усѣщамъ въ вѣншиятъ свѣтъ, то сж само форми и

прѣдставления на силата на умътъ, който дѣйствува и работи. Вселенната е неговъ продуктъ. Безъ умътъ нищо не би съществувало.

Прѣдъ насъ стои една дилема, на която, който и край да хванемъ, се ще ни убоде; която страна и да вземемъ все ще срѣщнемъ противници.

Испречва се прѣдъ насъ материалистътъ съ всичкото си знание за веществото и природата, и почва да ни убѣждава, че учението на Тейстътъ и Богословъ не почива на никаква здрава основа.

Онова, което Теологътъ подържа „да е Богъ, който е създалъ и устроилъ вселенната;“ „то не е никъкъвъ Богъ, казва материалистътъ.“ То е материя, която ний виждаме да работи и дѣйствува; тя е единственната реалностъ, която можемъ да опитаме, попиаме и провѣримъ въ дѣйствителностъ, на сжщото твърди и натуралистътъ. Затова, вънъ отъ тази реалностъ, всичко е въображенеи и мечти, слѣдствия отъ атомически и малекуларни движения въ мозъка: затова тѣ нѣматъ никаква прѣдметна дѣйствителностъ вънъ отъ него.

Работата както ни е прѣдставлява материалиста върви много добрѣ и гладко. Умоветѣ ни сж почти убѣдени да приемемъ учението му за чиста истина. Разбира се материята е дѣйствителностъ, нѣма защо да се съмняваме въ присѣтствието ѝ. — Но прѣдъ насъ се испречва и много ученийтъ Идеалистъ съ своитѣ обширни познания за дѣйствиата на ума; и почва да ни убѣждава и доказва, че учението на материалиста не почива на здрава основа. Понеже онова, което виждаме, пиаме, опитваме и провѣряваме; то не е материята, казва идиалистътъ: Но сж само: образи, форми, впечатления и усѣщания произведени отъ силата на ума. Умътъ е, който дѣйствува, вънъ отъ нази и вжтрѣ въ нази. Неговитѣ дѣствия и резултати, материалистътъ взема за нѣща реални и независими отъ ума, който назвалъ съ имената: материя и природа. Онова обаче, продължава идиалистътъ, което пипа, което усѣща, което сравнява и мисли — е умътъ. Извадена силата на ума отъ общийтъ резултатъ на веществото; то изведнжжъ ще сѣ прѣобърне на първоначалнийтъ си елементарни дѣствия. Подъ такива

условия вселенната би изгубила своята материална реалност веднъжъ за всѣкога. Затова, казва идеалистътъ: вѣнъ отъ ума никаква реалностъ нема.

Въпросъ се подига въ ума ни: Гдѣ е истината? Дали въ учението на Материалиста или въ учението на Идеалиста.

Мислимъ сериозно, ако приемемъ учението на материалиста за истина, трѣбва да отхвърлимъ дѣйствителността на ума т. е. да приемемъ, че човекъ не е нищо друго освѣнъ единъ купъ отъ атоми.

Да постѣпимъ по този начинъ! Значи да влѣземъ въ стълкновение съ естеството на разума си. Т. е. да отхвърлимъ присѣтствието на мислитѣ въ душата си. Очевидно противоречие и не лѣнность. Ако пъкъ приемемъ учението на идеалиста за основно и допуснимъ само дѣйствителността на ума, а отхвърлимъ риалността на материята: значи да дойдемъ въ стълкновение съ свойтъ организмъ и съ свойтъ мозъкъ, цѣнтъра на всичката ни настояща дѣятелность. И всѣкой знай, че всичко у насъ не е само умъ. Значи, нито едното, нито другото учение съдържа цѣлата истина.

Прѣдъ насъ лѣжи дилемата на трижгълника, въ която всѣкой жгълъ си прѣдполага да е цѣлийтъ трижгълникъ. И, че безъ неговото присѣтствие, сжществуването на трижгълника е невъзможно. Това е нещастieto, което е сполѣтяло: Богослова, Материалиста и Идеалиста.

Но ако единъ трижгълникъ, не може да сжществува безъ присѣтствието на единъ отъ жглитѣ си; То тѣй сжщо и еднъ жгълъ не може да сжществува безъ присѣтствието на една отъ странитѣ си. Но и самата страна не може да сжществува безъ присѣтствието на една отъ точкитѣ на правата линия. Излиза отъ този анализъ, че точкитѣ сж основата на всичко. Посрѣдствомъ тѣхъ се образуватъ правитѣ линии и жгли. Но подобенъ родъ разсжждения, не могатъ да ни доведжтъ до никакви положителни заключения; Защото ний не търсимъ абсолютна реалность, но относителната. И ако се подигне пакъ распра по между нашитѣ трима приятели, че всѣкой е точката; въпроса прѣстава да е геометрическата дилема. Той минува въ областъта на метематиката и гдѣто взема

вида на еденица, която не може да бжде ни Богословъ, ни Материалистъ ни Идеалистъ. . .

Понеже нито се дѣли, нито се умножава, нито се сравнява съ нѣщо друго. Слѣдователно, тамъ гдѣто нѣма сравнение, нѣма и знание, а гдѣто нѣма умножение и дѣление тамъ неможе да сѣществува и разсжждение. Отъ това става ясно, че нашето знание е релативно, относително, а на абсолютно. А релативното знание има за начало три спомагателни срѣдства — Именно: умножение, дѣление и сравнение. Вънъ отъ тѣхната областъ нищо положително незнаемъ що сѣществува. А вътрѣ въ тѣхната свера, ний знаемъ много нѣща и можемъ да прѣдополагаме всичко що ни хрумне на ума. Значи пакъ се срѣщаме лице съ лице съ мжчно заплетената трижгълна дилема, която на да ли ще се рѣши нѣкога.

Тогава нека прѣдадемъ този споренъ въпросъ на третейски сждъ прѣдъ огнището на науката, да видимъ и чуемъ, какъ ще се произнесе. Истината, казва тя, трѣбва да се гледа въ лицето, а не въ гърба. Длѣжни сме да помнимъ поговорката, че съ единъ камакъ кжща не става. За въздиганието ъ три нѣща сж главно потрѣбни: основа, стѣни и покривъ. Ще бжде неразумно и глупаво да се трудимъ да убѣдимъ когото и да е, че основата или стѣнитѣ или покрива сѣставляватъ цѣлата кжща. Всѣкой отъ само себе си ще види, че тритѣ заедно сѣставляватъ едно цѣло наречено: — кжща. Отдѣлно взети не се вече кжща но части.

Ако сега основата кажеше, че тя е всичката кжща: що би сторила тази кжща безъ стѣнитѣ и покривътъ? Или пъкъ, ако стѣнитѣ кажехж, че тѣ сж цѣлата кжща: що би сторила тази кжща, безъ основата и покривътъ? Или пакъ, ако покривътъ, кажеше, че той е самата кжща: що би сторила тази кжща безъ основата и стѣнитѣ? Затова, Богослова, а Идиалиста и Материалиста сж задлѣжени отъ фактитѣ да завземжтъ своитѣ мѣста тамъ гдѣто имъ е опрѣдѣлена отъ необходимостъта. Кжщата е построена отъ нѣкого, който не е; нито въ основата, нито въ стѣнитѣ, нито въ покрива; но нѣкъдѣ и всѣкъдѣ. Ако се разговаржтъ за частитѣ на кжщата иматъ право да различаватъ. Но ако смѣсватъ понятието за кжщата съ идеята

за автора ѝ, който ѝ построилъ, тѣ се заблуждаватъ, понеже незнаѣтъ каква е разликата помежду една пасивна реалностъ и една дѣйствующа сжщностъ. Но ако говорѣтъ за проевлението на неговата сила въ цѣлата кжща: тѣ сж едно. И могатъ да се згруппирватъ въ едно общо название: Богослово--Идеало--Материалистъ.

Тѣлото е организирано отъ вещество, посрѣдствомъ силата на живота, която го е обусловила и свързала съ душата и умѣтъ. За това: сила, материя и умъ, не сж три нѣща отдѣлни и независящи едно отъ друго, но сж свойства, качества и форми на едно и сжщо битие. На едно сжщество вжтрѣ и вѣнѣ отъ тѣхъ. Това сжщество, кога дѣйствува, дѣйствува въ три главни форми; проевлява три главни качества; показва три главни свойства. Материята се опрѣдѣля отъ постояннитѣ цѣнтрове наречени: атоми или монади силата отъ движението и количеството на цѣнтроветѣ и умѣтъ отъ згруппируването и распрѣдѣлението на атомитѣ и силитѣ въ прѣми отношения, управляющи се отъ постоянни закони работящи съ математическа опрѣдѣленостъ и послѣдователностъ за постиганието цѣльта въ природата, която общийтъ духъ гони. Че това е цѣла истина, нѣма защо да се съмняваме. Науката ни е доставила отъ всѣкадѣ цѣлъ складъ отъ факти, които говорѣтъ много по ясно и вразумително отъ колкото кой да е философъ. И тѣй: свойствата прѣдставляватъ материята, качества силата, формитѣ умѣтъ.

Всѣкой атомъ въ вселенната носи на своето сжществуване: свойствата, качества и формитѣ отпечатани въ естеството му отъ първата битностъ.

Тази битностъ е Духътъ на живота. Вѣчната животворяща енергия, която прѣобладава на всѣкждѣ изъ вселенната. — Единственната сжщностъ, отъ която произтичатъ всичкитѣ разумни дѣйствия и стрѣмления. Върховнийтъ законъ вжтрѣ въ душата, който е придуждава да се стрѣми къмъ усвѣрщенствование. Върховната сила на самосъзнанието вжтрѣ въ нашиятъ духъ която ни постоянно подканя да се подвизаваме въ доброто, да диримъ благородното и възвишено, да любимъ истиното, всичко това ни води къмъ великийтъ върховенъ разумъ,

да знаемъ що правимъ, да разбираме и разумъваме къмъ какво се стрѣвимъ, — това значи да живѣемъ.

Но за да се постигне всичко, което е прѣдъ душата и въ душата на всѣко разумно сжщество, изисквало се прѣди всичко: време, мѣсто и условия, гдѣто да се посади първото сѣме на живота. За това природата е била длъжна да работи и приготвява всевъзможнитѣ бжджщи условия; за това толкова деликатно чадо на вѣчността. Онѣзи славни епохи, които ни очакватъ въ самата вѣчностъ на живота, които покрай сърдцето ни не се минували още нито въ ума ни се влизали. Ако началото е толкова велико: какъвъ ще бжде зенита на съвършенството, когато възприемемъ безсмъртието? Какво ще бжде състоянието ни, когато се облечемъ въ пълнотата на живота? Кога времето изчезне, а вѣчността настане! ? „събуди се, събуди се ти който спишъ. Стани стани ти който си падналъ и простри ржцѣтъ си къмъ надѣждата, която си изгубилъ. Ржката, която тя крепи, не е отслабнала и любовта на живота, къмъ тѣбъ не е изгаснала“

Отъ фактитѣ добити, чрѣзъ научнитѣ ислѣдвания, можемъ да допустнемъ, че вещественниятъ свѣтъ не е ималъ този видъ и образъ, както ни се прѣдставя въ настояще. Частицитѣ, отъ които се състои, сж биле распръснати въ пространството на такова голѣмо расстояние, щото едва ли можемъ да си съставимъ какво годѣ понятие или, даже да си въобразимъ въ ума за границитѣ на този обширенъ океанъ въ бездната състоящъ отъ безкрайно малки частици, наречени атоми, които не сж имали никакво опрѣдѣленно движение освѣнъ едно колебание и трептение. Силата на притѣганието и отласкванието сж дѣйствували съ еднакъвъ моментъ. Слѣдва, материята т. е. атомитѣ сж биле въ равновесие. Не мислимо е, да е имала какво годѣ физическо търкание или дѣйствие.

Онова начало, за което Мойсей спомѣнува въ първата глава на битие: за небето и земята, не е друго начало, освѣнъ началото, когото всемирниятъ законъ на сродството т. е. на („любовта“) проевилъ своята дѣя-

телностъ, както помежду монадитѣ, тъй сжщо и помежду естеството на силитѣ.

Да си прѣдставимъ индивидумитѣ на веществото, които се били въ покой, сѣдящи независими и хлѣдно-крѣвни единъ къмъ другъ, като да сж нѣмали никоя обща връзка помежду си. Съ влизанието и пробужданието на тази вжтрѣшна сила, нѣщо особно се проевява: цѣлъ редъ отъ революции и еволюции се извършватъ въ вещественнй свѣтъ. Особна страсть се пробужда въ естеството на тия малки сжщества наречени: атоми или монади. Ставатъ безпокойни, като че ли се на електрисватъ и на магнитизирватъ отъ особна сила, нѣкоя скрита дѣятелностъ. Атомитѣ почватъ все повече и повече да ставатъ безпокойни, немирни и прѣдприемчиви и готови за какъвто да е случай стига само да имъ се даде пѣрвъ потикъ. Въ средата на това безбройно множество, два пѣрвоначални атома $X-U$, да допустнемъ, че сж кислородъ и водородъ които се спущатъ единъ противъ другъ съ такава сила и се сграбчватъ и хващатъ, като че ли почватъ нѣкоя частна расправия за нѣща стари, както чловѣцитѣ на тази земя често правѣтъ. Чудимъ се, защо е тази свада? т. е. това явление. Търсимъ нѣкоя причина, но не виждаме никоя. Не можемъ по никой начинъ да отгадаемъ това вжтрѣшно произшествие. Най послѣ идваме до заключението, че всичко това незначително. Така въобще покриваме своето честолюбиво невѣжество. — Нѣма нищо. — Праздна работа — но чудното е че онова, което мислимъ за празно, то за чудо е пълно. Кой нѣкога си е въобразявалъ, че въ една капка вода можтъ да живѣѣтъ хиляди и милиони животинки. Мислимъ обаче случката за маловажна, но работата става сериозна. Съсединитѣ атоми, които до сега се гледахж спокойни и безопасни сжщества, — ставатъ опасни. Въ единъ мигъ хиляди и милиарди милиони сподвижници, комбетанти се вече намиратъ на мѣстото хванати единъ съ други да се навалѣтъ къмъ двамата пѣрви, къмъ срѣдоточието на схватката т. е. къмъ пѣрвийтъ цѣнтъръ на тѣжестъта. Тукъ вече ний имаме праволинейно движение, отъ което сж се образували отъ послѣ всички други форми на движението.

Почва се тогава: тикание, блъскание, тласкание, дърпане, — цѣла вавилония казваме ний. Чува се шумъ, врѣва, крясъкъ на около. Бунтъ, казваме си навѣрно. — Що за смущение. Вѣстѣта се испроважда навсякъдѣ изъ вселенната съ неописуема бързина. Силитѣ влизѣтъ въ стълкновение. Война има горѣ въ небето. — Страшна работа. Слушѣтъ се дрънкания на саби и щикове, чуватъ се гърмежи на пушки и топове. — Цѣли огненни едра почватъ да се изхвърлѣтъ въ пространството, въ различни направления. Пространството пламва отъ под-небесниятъ огънь.

Вселенната гори викаме ний, опасностъ голѣма. Свѣтътъ се свършва разорението е близо въ ужасъ сме ний. Но веществото се не губи, силата не прѣстава, умѣтъ работи Господъ създава.

Минуватъ се хиляди милиони и милиони години, и пространството изново се населява, но не вече съ първитѣ дребни материални частици, но съ магливости, слънца и планети.

Съ обширни гигански небули; изворъ на безбройни свѣтове, Съ величественни слънца источници на първоначалната свѣтлина.

Съ планети, земи хубави, покрити съ зеленина. Жилища на твари велики, надарени съ умъ разумъ и душа. Идѣтъ всички тия множества съ синоветѣ Божии, създадени въ началото на самото небе, Да принесѣтъ поклонъ, за почести и блага приети отъ вѣчниятъ всемиренъ законъ.

Дѣйствително, прѣдъ ума ни се испрѣчва една величественна картина за мировий свѣтъ: обширна по размѣръ, великолѣпна по естество, чудна по устрой тво. Ржката, която е работила надъ нея, силата, що е дѣйствувала въ създаването ѝ, умѣтъ който е теглилъ постройката ѝ, оставатъ тайна.

Афторѣтъ на великиятъ мировий свѣтъ, е скритъ въ вѣчността. На къдѣто и да го търсимъ, на която страна и да гледами за стѣпкитѣ му, не можемъ да намѣримъ никаква слѣда, която да ни даде каква годѣ загатка: да ли е тукъ или тамъ? Да ли е на прѣдъ заминалъ или назадъ останалъ? Дали е надолу слѣзалъ или

на горѣ възлѣзалѣ. На всѣкадѣ забѣлѣзваме да е присѣтствувалѣ и създания на своята творческа сила оставилѣ въ всѣко направление: направо, на лѣво, на горѣ, на долу. Но пѣтя на своето свято жилище, мѣстото на своето прѣбивание завсегда скрилѣ отѣ погледитѣ на всички смъртни.

Осѣщаме, като да присѣтствува моментално всѣкждѣ и въ едно и сѣщо врѣме да дѣйствува вжтрѣ и стѣнѣ отѣ нѣщата, но не можемѣ да кажемѣ, че е въ това мѣсто или въ онова. И какво по дълбоко значение можемѣ да му дадемѣ? Отѣ значението: „Богѣ е Духѣ.“

Прѣдѣ очитѣ на ума ни, вселенната стои въ образа на едно чудесно зрелище. Въ изгледа на единѣ великолѣпенѣ „домѣ“ на когото сводеветѣ и стѣлбосветѣ се виждатѣ да се повдигатѣ отѣ подѣ нозѣтѣ ни и да подкрѣпятѣ цѣлото здание въ пространството. Оба основитѣ на този домѣ не се виждатѣ да се крѣпятѣ нѣкждѣ.

Свѣтѣтѣ мѣза на израилската подвижна скиния, която се носи изѣ вселенната отѣ силитѣ на Ехова придружена отѣ безбройното небесно войнство на Елохима, което се враца отѣ побѣдитѣ си къмѣ прѣдѣлитѣ на вѣчното царство на мира. Царството на Господа Бога Саваота.

